

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven
Rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en H. Mijland en J. Suijkerbuijk
informatie: telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

In 1995 bedraagt de abonnementsprijs j' 24,- per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 6,-. Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhoven
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven

25e jaargang, nr. 97

april 1995

INHOUD

I.	De secretarissen van Oirschot 1462 - heden door J. Lijten II 1646 - heden	blz. 60
II.	Een eerste inventarisatie van kleine monumenten in Veldhoven door Jacq.F.C.M. Bijnen	86
III.	Kempische curiosa 31 De vroegere kapellen van Straten door J. Lijten	96
IV.	De boer door A.C.M. Neggers	100

WOORD VOORAF

Geachte abonnee

M.i.v. de vorige aflevering is de methode van zetten van CAMPINIA veranderd. Dit is jammergenoeg niet geheel foutloos verlopen. Zoals u wellicht hebt gemerkt, is de paginering in de inhoudsopgave van de vorige aflevering niet juist weergegeven. Bovendien is in het artikel De verpondingsroute en huizen van naam' door H. Mijland (blz. 39-55) de kolomindeling in de bijlage bij het artikel (blz. 44-55) gedeeltelijk weggefallen. Hierdoor wordt lezing ervan zeer bemoeilijkt. In de volgende aflevering, te verschijnen in juli, zal de bijlage nogmaals, maar dan met de juiste kolomindeling, worden gepubliceerd.

Onze verontschuldiging voor het ongemak.

De redactie.

door J. Lijten

II 1646 - heden

Met de dood van Gerard Goossens in 1646 trad er een grondige verandering in betreffende de benoeming van de Oirschotse secretarissen. Tot dan waren de secretarissen - op een enkele uitzondering na - geboren en getogen inwoners van Oirschot geweest. Na de moeilijkheden met Hendrick II en Floris van Merode had Oirschot bij de lossing van de hertogelijke helft der heerlijkheid ten koste van een enorm bedrag het privilege verkregen om bij de vacatie van het secretariaat een bindende voordracht te mogen doen van drie kandidaten.

Ofschoon de Staten Generaal voorgaven de eigen rechten en privileges van de Brabantse steden en vrijheden te zullen respecteren, wist men al van te voren, dat dit slechts een grote leugen was. In 1646 was het reeds duidelijk, dat noordelijk Brabant voor de leeuwen zou worden geworpen. Oirschot heeft geen poging meer gedaan om door de hertog een secretaris te doen benoemen. De door de Staten Generaal in strijd met de Oirschotse rechten geïntroduceerde Peter van Andel kon echter door het lijdelijk verzet zijn functie niet uitoefenen voor 1648. Uit het warrige protocol van 1646 tot 1648 is ons niet duidelijk geworden, of er in die tijd een klerk als waarnemer gefunctioneerd heeft. Meerdere passages zijn van de hand van een der schepenen. Geraert Lenaerts van Gestel blijkt achteraf dit protocol te hebben geschreven, voor een groot gedeelte met behulp van reeds door een der schepenen geschreven stukken.

Peter van Andel 1646 - 1700

Geboren op 6 mei 1616 liet Peter van Andel zich in Leiden immatriculeren op 26 september 1634 in de artes als 'twintigjarige' en als 'Heusdanus' (afkomstig uit Heusden). Vermoedelijk slaagde hij er niet in, om daar de begeerde titel te halen, zodat hij zich in 1640 liet inschrijven in Orleans als 'Silvaeducensis' (afkomstig uit 's-Hertogenbosch).⁹⁵⁾ De opgegeven leeftijd en de plaats van afkomst moet men in die tijd niet al te exact nemen. Hij zal geboren zijn te Heusden of omgeving. Als Hollandse stad maakte Heusden in Leiden een goede indruk, maar in Orleans zal Heusden vrijwel onbekend zijn geweest, terwijl 's-Hertogenbosch daar wel bekend was. Orleans had de reputatie, dat daar tegen betaling nogal gemakkelijk een titel te behalen was.⁹⁶⁾ Dit zal voor iemand, die al jaren in Leiden gestudeerd had, niet veel tijd in beslag genomen hebben, want per 4 september 1640 werd Peter van Andel advocaat bij het Hof van Holland. Hij voerde de titel I(uris) U(triusque) L(icentiatius), Licentiaat in de beide rechten."

Toen hij in 1646 benoemd werd tot secretaris in Oirschot," zal hij de eerste jaren zijn functie bij het Hof van Holland hebben aangehouden, omdat hij voor 1648 toch niet geaccepteerd zou worden in Oirschot.

Tijdens zijn meer dan vijftigjarig functioneren als secretaris van Oirschot is Peter van Andel ontegenzeggelijk een bekwaam ambtenaar gebleken, maar het zal enige tijd gekost hebben, voor hij zich in het zeer specifieke eigen-recht van Oirschot had ingewerkt. Zo is er in het Oirschotse archief een brief van schepenen aan de Raad van Brabant bewaard van kort na 1648, waarin zij verklaren niet in verzet te gaan tegen een

door hoogschout Hendrick van Bergaigne aangevraagd 'daechsele met clause van commitimus voor wethouderen van 's-Hertogenbosche'." Daar de brief, reeds ondertekend door vier Oirschotse schepenen, zich nog in het Oirschotse archief bevindt, concluderen wij, dat hij niet is verzonden, omdat men zich te elfder ure bewust werd, dat men daardoor een blunder zou begaan tegen het eigen-recht van Oirschot.

Blijkbaar was Peter van Andel niet tevreden met de gebruikelijke vergoedingen aan de secretaris voor het registreren en uitmaken van diverse akten en claimde hij het alleenrecht voor het opmaken van alle rekeningen niet alleen de dorpsrekeningen maar ook die der kerk- en armmeesters. Daarover ontspoon zich een proces voor de Raad van Brabant tussen hem en de Oirschotse regenten, waarin ook Hendrick van Bergaigne, door de Staten Generaal benoemd tot hoogschout van stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, kwartierschout van Kempenland en schout van Oirschot, aan de zijde van de regenten stond. Dit proces is mogelijk al vóór maar zeker in 1652 begonnen en duurde tot 1657.¹⁰⁰⁾ Uit de argumentatie van de Oirschotse regenten blijkt, dat zij gewoon waren de vergoeding voor het schrijfwerk van de secretaris vast te stellen en dat bijvoorbeeld de kerken armmeesters zelf hun rekeningen konden opstellen, indien zij zich daartoe bekwaam achtten.

Het proces eindigde met een door de Raad van Brabant d.d. 1657.05.03 voorgeschreven reglement betreffende de taak en het salaris van de Oirschotse secretaris. De daarin vastgestelde tarieven voor de verschillende diensten van de secretaris zullen meer tegemoet gekomen zijn aan de wensen van de secretaris dan aan die der regenten, want Peter van Andel liet dit reglement d.d. 1657.09.15 door een deurwaarder aan de regenten overhandigen.¹⁰¹⁾

Aangezien de door de Staten Generaal benoemde volksvreemde, gereformeerde secretarissen in hun functie een mogelijkheid zagen om zich zo spoedig mogelijk te verrijken, is het niet verwonderlijk, dat dezelfde moeilijkheden als in Oirschot zich voordeden in andere plaatsen van Staats-Brabant, zodat de Raad van Brabant, om een einde te maken aan de willekeur waarmee door verscheidene secretarissen zeer verschillende bedragen voor dezelfde rechtshandelingen 'van d'ingesetenen werden afgevoerd', gemotiveerd werd om d.d. 1659.07.09 een reglement op te stellen, waarbij de tarieven voor alle secretarissen in Staats-Brabant werden vastgesteld.¹⁰²⁾ Dit algemene reglement werd d.d. 1662.01.19 door de Staten Generaal ongewijzigd goedgekeurd. 103)

De klerken van Peter van Andel

Gezien het vele werk, dat de Oirschotse secretaris had in zijn eerste functie en als griffier van het kwartier Kempenland en secretaris der vier kwartieren zal Peter van Andel doorlopend een klerk in dienst gehad hebben en mogelijk soms meerdere in min of meer los verband. Archiefgegevens daaromtrent zijn echter schaars en meestal moeten we afgaan op toevallige vermeldingen.

Geraert Lenaerts van Gestel is bekend als klerk van secretaris van Andel uit enkele vermeldingen. Hij was schoolmeester aan de Latijnse school in Oirschot onder rector mr. Henrick Leermakers. Toen deze laatste per 1 oktober 1648 werd ontslagen, ofschoon er geen gereformeerde vervanger beschikbaar was, werd Geraert Lenaerts van Gestel voorlopig gehandhaafd tot een gereformeerde vervanger beschikbaar kwam voor de laagste afde-

ling van de Latijnse school in de persoon van Anthony Hermans de Craen. Met ingang van Sint-Jan (24 juni) 1649 werd zijn contract als schoolmeester nog hernieuwd tegen een salaris van 80 gulden per jaar, maar per 15 juli werd hij van de ene dag op de andere ontslagen.¹⁰⁵ Hij heeft daarna 'door versoeck ende begeeren van schepenen ende secretaris' twee protocollen geschreven van de jaren 1647 en 1648, waarvoor hij 58 gulden en 8 stuiver declareerde. Voor dit werk en 22 dagen fungeren als schoolmeester werd door schepenen 55 gulden vastgesteld, 'waarmede hy hem sal hebben te contenteren'.¹⁰⁶ Later zal hij in min of meer vast verband als klerk zijn aangenomen, waarmee hij een welkome - hoewel magere - broodwinning had, nadat hij plotseling zonder inkomen op straat was gezet. Een enkele maal immers tekende hij 'loco secretarii', zoals d.d. 1654.05.16 het testament voor schepenen van Jan Gysbert Corsten Oomen en Mayken zijn echtgenote, waar hij zich noemde 'substitutus iuratus in absentia secretarii'.¹⁰⁶

Floris van Esch werd d.d. 1654.10.31 door Peter van Andel gemachtigd als zijn plaatsvervanger bij zijn afwezigheid ook voor het kwartier Kempenland 'gelyck eenen vroomen ende getrouwen clerck', maar zo, dat Peter van Andel dit elk ogenblik kon herroepen en dat de klerk enkel plichten en geen rechten had. Over enig salaris werd niet gerept.¹⁰⁷ (Zie bijlage VI)

Floris was een zoon van Jaspas Jansen van Esch en Hester Segers.¹⁰⁸ Hij functioneerde nog als klerk in 1657,¹⁰⁹ maar stierf jong in 1662.¹¹⁰

Lubertus van Vollenhoo kreeg zijn machtiging als substituut van Peter van Andel d.d. 1665.02.19, maar had blijkens diezelfde aanstelling al enige tijd daarvoor als klerk dienst gedaan." (Zie bijlage VII)

Uit de voorliggende teksten zullen we moeten afleiden, dat Lubertus van Vollenhoo erop aangedrongen had om niet enkel een schriftelijke machtiging te krijgen van Peter van Andel maar ook om daarvoor de instemming van de Saten Generaal te vragen. In tegenstelling tot de vorige klerken, die katholiek waren, was Lubertus van Vollenhoo gereformeerd. Zijn katholieke voorgangers zouden het nooit gewaagd hebben om de instemming van de Staten generaal met hun machtiging te vragen, aangezien het meer dan waarschijnlijk was, dat die instemming niet zou worden gegeven en zij hun baan en magere inkomsten kwijt zouden raken. Lubertus van Vollenhoo dacht door een dergelijke instemming sterker te staan bij eventuele moeilijkheden met Peter van Andel, maar deze heeft blijkbaar geëist, dat Lubertus van Vollenhoo zou verklaren, dat hij nooit gebruik zou maken van deze instemming tegen zijn broodheer, wat is vastgelegd in zijn tegenakte. Of deze instemming is gevraagd en verkregen, is ons niet gebleken.

Lubertus van Vollenhoo heeft waargenomen voor Peter van Andel, toen deze in april 1666 door een bende Munsterse ruiters onder leiding van Franciscus Ignatius baron van Mero-de, heer van Frankenberg, ontvoerd werd via Hapert¹¹¹ naar de omgeving van Meyel en Venray,¹¹³ die hem pas 'naer groote aengedaene tormenten' en de toezegging van een losgeld van 5000 rijksdaalders - dat hij niet betaald heeft - hadden laten terugkeren.¹¹⁴ Pas d.d. 1668.11.30 leverde van Vollenhoo de stukken in, die hij tijdens deze onverwikkelijke gebeurtenis als waarnemer had geschreven, omdat hij toen op reis ging naar Utrecht, waar hij zijn overleden vader in diens functie was opgevolgd.¹¹⁵ Mogelijk in verband met deze benoeming staat het getuigschrift, dat de Oirschotse regenten d.d. 1668.02.02 voor hem hadden afgegeven op verzoek van Josina van Uutenhorst, echtgenote van baron van Lottum. " Van Vollenhoo zal echter zijn functie in Utrecht niet zelf

hebben waargenomen. Wij speurden naderhand zijn hand nog in het protocol en ontmoetten hem als president-schepenen en president-gezworene, in welke laatste kwaliteit hij d.d. 1669.02.28 naar 's-Gravenhage werd afgevaardigd voor het proces betreffende het Bestebroek.' Hij was nog president-raadsman in 1677 en 1678" en rentmeester van het kapittel in 1677.¹¹⁸ Vanaf 1677 komt zijn hand niet meer voor in het schepenenprotocol. Het einde van zijn functie is niet vreedzaam geweest, want in 1678 speelde een proces voor de Raad van Brabant tussen de secretaris en zijn substituut betreffende het alleenrecht van de secretaris tot het schrijven van akten.¹¹⁹

Bernaert Volders werd d.d. 1677.11.09 door Peter van Andel gecontracteerd voor de tijd van twee jaar onder zeer eigenaardige voorwaarden. Van Andel verkocht aan hem alle inkomsten der civiele rol voor 70 gulden per jaar te betalen in vier termijnen. Volders moest voor alles van te voren verlof vragen. Als hij niet op tijd betaalde of er klachten over hem kwamen, kon van Andel de afspraak naar believen herroepen." (Zie bijlage VIII)

Francis van Esch werd door Peter van Andel aangesteld als klerk en substituut bij akte van 1679.12.08 onder ongeveer dezelfde voorwaarden als Floris van Esch. Aangezien in de akte ten overstaan van schepenen sprake is van de beëdiging van Francis van Esch, is hij zeker aangesteld als substituut-secretaris, ofschoon dit (later) in de akte is doorgehaald. Naast deze doorhalingen staat onder de akte ook nog aangetekend, dat zij geannuleerd is, alles zonder enige tijdsaanduiding.¹²¹ (Zie bijlage IX) Mogelijk is deze akte reeds na korte tijd geannuleerd, want d.d. 1680.07.24 is in een verklaring door schepenen sprake van 'Wouter van Elmpt, clerck en scribent van den secretaris in desselfs absentie'.¹²² Het raadsel wordt alleen groter, als er op het einde van het leven van Peter van Andel weer sprake is van klerken en substituut-secretarissen. In de jaren 1698 en 1699 zijn er weinig akten van de hand van Peter van Andel in het protocol te vinden. Zijn hand is dan zeer bibberig, zodat het hem grote moeite en veel tijd gekost moet hebben om een akte in te schrijven. In het protocol van 1698 tekent Jacobus du Tromp 'loco secretarii' en als 'substituut-secretaris'.¹²³ De oplossing wordt vermoedelijk aangedragen door twee verklaringen d.d. 1699.10.31, de eerste door 'Francois van Esch substituut-secretaris der voorschreven vrijheijt',¹²⁵ de tweede door 'Jacobus du Tromp clerck der secretarye'.¹²⁶ Francis van Esch zal dus de eerste klerk en vervanger zijn geweest en Jacobus du Tromp de tweede.

Francis van Esch was een zoon van Floris, die in 1654 door Peter van Andel als vervanger werd gemachtigd,¹²⁷ kerwijl Jacobus du Tromp gehuwd was met Jasperina van Esch, die een dochter was van een neef van Francis.¹²⁸

Wouter van Elmpt was een zoon van Marten en een kleinzoon van Wouter, die schout van de heer was geweest van 1587 tot 1613. Hij was gehuwd met Anneke, dochter van Gerard Goossens uit diens tweede huwelijk.¹²⁹

Peter van Andel zal zo weinig mogelijk gebruik hebben gemaakt van de diensten van een klerk en dezen zo weinig mogelijk hebben uitbetaald. Aangezien de juridische positie van katholieken zeer zwak was, heeft hij behalve Lubertus van Vollenhoo enkel katholieken als klerk aangenomen.

Bijverdiensten van Peter van Andel

Naast zijn inkomen als secretaris, griffier van Kempenland en secretaris der vier

kwartieren heeft Peter van Andel nog een riant bijverdienste weten te verwerven. Bij de naasting van het Oirschotse kapittel door de Staten Generaal d.d. 1649.02.13, nadat alle uitoefening van de katholieke godsdienst verboden was, werd reeds verordonneerd, dat 'aengesien de canonici syn ontslaegen van de kerckelijcke diensten' een derde van de prebenden gebruikt zou worden voor het onderhoud van predikanten, schoolmeesters en kosters en dat in het vervolg tot kanunniken zouden moeten worden benoemd 'personal habiles dat is van de gereformeerde religie'.¹³⁰⁾ Het is dus geen wonder, dat Peter van Andel bij een der eerste vacatures tot kanunnik werd benoemd, aangezien hij voldeed aan de eis in artikel 27 van het reglement, dat de Staten Generaal in mei 1649 hadden opgesteld aangaande het Oirschotse kapittel: benoemd moesten worden 'personen den staet aengenaem wesende van de gereformeerde religie'.¹³¹⁾

Reeds d.d. 1653.05.14 tekent Peter van Andel als 'canonicus et scholaster eiusdem municipii'.¹³²⁾ Krachtens artikel 25 van datzelfde reglement zou de oudste kanunnik die gestudeerd had, altijd deken zijn en daarvoor 200 gulden per jaar meer krijgen dan de andere kanunniken.¹³³⁾ Wanneer Peter van Andel deken is geworden, is ons niet bekend, maar hij wordt door Schutjes en ook in zijn grafscript deken genoemd.¹³⁴⁾ In 1674 had Eustatius van B ronckhorst deze prebende,¹³⁵⁾ maar van Andel kan nadien nog meerdere jaren van dit douceurtje hebben genoten. Naast het toch al hoge inkomen, dat hij als secretaris na opschroefing genoot, had hij als 'kanunnik' en 'deken' nog een meevallertje van bijna tweemaal modaal. Bovendien heeft hij vermoedelijk zuinig geleefd. Hij is nooit getrouwd geweest en woonde ook niet zelfstandig in Oirschot maar was in de kost bij Werner van Merode-Houffalize aan de markt en na diens dood bij de volgende bewoner van dat huis. Wel had hij een dochter bij Jenne van Grevenbroeck, welke dochter trouwde met Daniel de Swarte,¹³⁶⁾ die van 1700 - 1704 als 'officier' de functie van stadhouder van Oirschot heeft waargenomen.¹³⁷⁾ Peter van Andel heeft zodoende een enorm vermogen verzameld. Zo bleek hij reeds in 1679 eigenaar te zijn van de helft van de Vleutse molen¹³⁸⁾ en in 1681 van de hoeve Hersel.¹³⁹⁾ Bij zijn dood op 25 januari 1700 werd zijn bezit in Oirschot getaxeerd op 34347 gulden 16 stuiver en 8 penningen.¹⁴⁰⁾ Zijn erfgenamen deelden zijn nalatenschap d.d. 1700.06.19 voor schepenen van Waalwijk, waarbij zijn totale bezit bleek te omvatten de enorme som van 110941 gulden, geldswaarde omgerekend meer dan 10 miljoen. Zij konden dus wel enkele tientallen guldens besteden aan een zerk in de Oirschotse kerk met een tekst, waarbij wij onze wenkbrauwen kunnen optrekken, die in vertaling luidde: 'Hier ligt begraven Peter van Andel, licentiaat in de beide rechten, die geboren daags voor de nonen van mei (6 mei) in het jaar 1616, als secretaris van Oirschot, griffier van Kempenland en van de vier kwartieren, eerst kanunnik, later gekozen tot deken van het kapittel van Sint Petrus, onberispelijk van leven en vrij van misdaden, gedurende bijna 11 lustra (55 jaar) zijn functies vervuld heeft en tenslotte in zijn 84' levensjaar in het eeuwjaar 1700 op de 8e dag voor de kalenden van februari (25 januari) vroom is ontslapen en hier in vrede rust, wat de erfgenamen vol dankbaarheid getuigen'.¹⁴²⁾

Verandering in het benoemingsrecht van de secretaris

Voordat de hertogelijke helft van de heerlijkheid Oirschot in pand gegeven werd aan Ricald V in 1559, is er nooit sprake geweest van benoeming van schepenen of secretaris door de plaatselijke heer. Deze benoemde wel een eigen schout en vorster, zodat Oir-

schot twee schouten en twee vorsters had. De benoeming van schepenen en secretaris was echter steeds gedaan namens de hertog, zonder dat de plaatselijke heer daarin op enigerlei wijze gekend werd.

Toen Ricald Ven zijn opvolgers de hertogelijke helft van de heerlijkheid in pand hadden (van 1559 tot 1618) benoemden zij enkel op die titel de schepenen en de secretaris. In de akte betreffende de lossing der halve heerlijkheid d.d. 1614.11.24 werd de oude situatie per 1618 hersteld, terwijl bovendien Floris van Merode in de uitoefening van zijn heerlijke rechten beperkt werd gedurende het functioneren van Franchois Prouveur als schout van Oirschot. Bovendien kreeg Oirschot het voorrecht om bij vacatures van secretaris en vorsters een bindende voordracht van drie personen in te dienen bij de hertog. Tegen de beperking van zijn heerlijke rechten ging Floris in verzet bij de Raad van Brabant te Brussel, maar pas na het overlijden van Franchois Prouveur in 1650 hief de Brusselse Raad van Brabant deze beperking op. Deze uitspraak moest nog (na 1648) erkend worden door de Haagse Raad van Brabant, die daaraan pas d.d. 1658.11.14 lettres d'attache verleende.¹⁴³⁾ Daardoor werd de toestand van vóór 1559 hersteld. Concreet betekende dit voor de plaatselijke heer, dat hij weer een eigen vorster kon benoemen en dat zijn schout meer armslag kreeg om op te treden, maar na een eeuw was de oude toestand niet meer zo goed bekend, zodat Oirschot zich liet overrompelen door het aanmatigend optreden van Maximiliaan-Anton van Merode, die overigens geen halfheer van Oirschot was, maar met veel aplomp voor zijn (meerderjarige) zoon Ferdinand optrad. Hij verscheen d.d. 1658.12.06 in Oirschot en toonde daar zijn documenten aan schepenen en diverse autoriteiten die hij had laten oproepen, en verklaarde, dat de schepenen 'voor soo veel zijne excellentie in de hellichte der voorschreven jurisdictie is aengaende' waren ontslagen en door hem werden herbenaemd.¹⁴⁴⁾ Deze truc, waartegen vanwege de overrompelende omstandigheden geen verzet kwam, omdat er in feite niets veranderde, leverde aan Maximiliaan-Anton wel een kostbaar precedent op. Verder herbenaemde hij Adriaan Henricx de Cort, die al 30 jaar vorster was, in zijn functie, waartoe hij wel recht had.¹⁴⁵⁾ Over de secretaris werd bij deze gelegenheid niet gesproken. Vermoedelijk heeft secretaris Peter van Andel, die de genoemde akten opmaakte, met Maximiliaan-Anton onder één hoedje gespeeld, want d.d. 1659.01.09, bij de wisseling der schepenen, stelde Maximiliaan-Anton Peter van Andel mondeling aan als zijn schout, welke aanstelling d.d. 1659.09.25 schriftelijk bevestigd werd.¹⁴⁶⁾ Het precedent betreffende de schepenen was natuurlijk ook geschikt voor uitbreiding tot de benoeming van de secretaris. Waarschijnlijk moeten we daarom verband zoeken tussen de commissie voor Marten Christiaan Sweerts naar Den Haag voor handhaving van het Oirschotse privilege van een bindende voordracht voor de benoeming van een secretaris d.d. 1668.11.27¹⁴⁷⁾ en de continuatie van secretaris Peter van Andel door dezelfde Marten Christiaan Sweerts d.d. 1672.04.16,¹⁴⁸⁾ toen deze de halve heerlijkheid Oirschot had weten te verwerven. Het resultaat zou blijken bij de benoeming van een opvolger voor Peter van Andel.

Ericus Duyts 1700 - 1707

Reeds drie dagen na de dood van Peter van Andel stuurden 'de schepenen en regeerders' van Oirschot op 28 januari 1700 een voordracht van drie personen naar de Staten Generaal.¹⁴⁹⁾ De drie door Oirschot voorgedragen kandidaten waren Simon van der Voort,

Jacobus van Nahuys en Daniel de Swardt. Uit de kort daarop volgende gebeurtenissen zullen we moeten afleiden, dat Marten Christiaan Sweerts de Landas deze voordracht, getekend door substituut-secretaris Francis van Esch, naar Den Haag heeft gebracht in gezelschap van Ericus Duyts. Of hij ze inderdaad bij de Staten Generaal heeft afgegeven, is nog de vraag. Immers op 3 februari 1700 benoemde Marten Christiaan Sweerts de Landas Ericus Duyts tot secretaris van Oirschot,¹⁵¹ die op dezelfde dag deze benoemingsakte aan de Staten Generaal voorlegde en daarop hun goedkeuring verkreeg.¹⁵¹ Dat deze goedkeuring zo vlot verlopen is, komt misschien doordat de schoonvader van Sweerts, van Els, lid was van de Staten Generaal, zoals in 1717 door kwartierschout van Heemskerck naar voren zou worden gebracht.¹⁵²

In geen van beide akten van benoeming en goedkeuring wordt gerept over een voordracht, hoewel alle drie de kandidaten gereformeerd waren. Het privilege van 1614, waarop de Oirschotse regenten zich beriepen, was toch al een lachertje geworden, doordat enkel kandidaten wande ware gereformeerde religie' konden worden voorgedragen, maar nu werd er helemaal een loopje mee genomen. Wij kunnen ons daarom niet onttrekken aan de indruk, dat Marten Christiaan Sweerts in 1668 niet gepoogd heeft het Oirschotse privilege te handhaven, maar heeft weten te bewerken, dat de twee halfheren van Oirschot om beurten de secretaris zouden benoemen.

Op 20 februari 1700 werd Ericus Duyts beëdigd door Marten Christiaan Sweerts de Landas blijkens dorsale aantekening op de benoemingsakte.¹⁵³ Evenmin als in de benoemingsakte wordt in deze dorsale aantekening een plaats vermeld. Gezien de stijl en de handtekening van de ons onbekende Phil. van Delden zal de beëdiging in Den Haag geschied zijn. Ericus Duyts was een zoon van Caspar Duyts, die in 1652/3 even rector van de Latijnse school in Oirschot geweest was en daarna predikant in Vessem en Hoogeloon en vanaf 1669 in Oerle.¹⁵⁴ Ericus was secretaris van Oerle en in de laatste levensjaren van Peter van Andel had hij deze vervangen als griffier van het kwartier Kempenland. Hij heeft nog enige tijd in Oerle gewoond en het secretariaat van Oerle gecombineerd met dat van Oirschot. Vermoedelijk is hij in juni 1700 verhuisd naar Oirschot, terwijl hij in 1704 nog secretaris van Oirschot en Oerle genoemd wordt.¹⁵⁵ Hij was dus vrij goed bekend in Oirschot. Dat hij desondanks niet op de Oirschotse voordracht stond, geeft te denken, dat hij niet erg accept was bij de Oirschotse regenten.

Blijkbaar heeft hij tot 1706 al het werk, dat hij voor het dorpsbestuur als zodanig deed, minutieus in rekening gebracht, maar d.d. 1706.06.02 sloot hij met het dorpsbestuur een accoord, waarbij hem voor dat werk een jaarlijkse vergoeding van 500 gulden (ruim tweemaal modaal) werd toegekend.¹⁵⁶ (Zie bijlage X) Minutieus wordt daar opgesomd, wat onder het accoord viel en welke diensten hij nog apart in rekening mocht brengen. De leges te betalen door particulieren vielen hier niet onder. Zij waren (ruim) geregeld door het reglement. Zijn handschrift was erg onduidelijk en de redactie van de door hem opgemaakte stukken was dikwijls onbeholpen, hetgeen ook blijkt uit het juist genoemde accoord.

In de zomer van 1707 is hij overleden.

Daniel van Heemskerck 1707 - 1717

D.d. 1707.08.17 werd Daniel van Heemskerck door de Staten Generaal benoemd tot griffier

van Oirschot.¹⁵⁷ Van een voordracht door de Oirschotse regenten is ons niets bekend. Er wordt ook niet op gezinspeeld in de benoemingsakte. Mogelijk is de term griffier in de benoemingsakte bewust gekozen. In het Oirschotse privilege van voordracht wordt enkel gesproken over 'secretaris'. Zo werd de functionaris altijd genoemd, ook al was de functie van secretaris steeds verenigd met die van griffier van de schepensbank als rechterlijke instelling. Volgens de dorsale aantekening op de benoemingsakte is Daniel van Heemskerck d.d. 1707.09.12 door de Staten Generaal als griffier beëdigd.¹⁵⁸ Daags daarna noemde hij zich 'secretaris' in de akte waarbij hij te Leiden Abraham Tempelaar 'committeerde en substitueerde' als secretaris.¹⁵⁹ Daniel van Heemskerck vervulde dus niet zelf de functie, maar droeg ze over aan Abraham Tempelaar als zijn plaatsvervanger. Ook dit was in strijd met het Oirschotse privilege van 1614, waarin bepaald was, dat de secretaris zijn functie persoonlijk moest uitoefenen.

Abraham Tempelaar (waarnemend) 1707 - 1717

Met de bovengenoemde commissie verscheen Abraham Tempelaar in Oirschot, waar hij op 21 september 1707 werd beëdigd onder protest van de regenten. Onder het procesverbaal van de beëdiging werd aangetekend: 'Is goetgevonden den bovenstaende eet te doen registreren benefens de commissie ende acte van substitutie sonder dat sulx eenigsints sal prejudiciëren 't regt van de gemeynthe, daarvan expresselyck protesterende bij desen'. Dit protest werd ook bij de registratie in de dingrol genoteerd.¹⁵⁹

Abraham Tempelaar was voor zijn aanstelling in Oirschot stadhouders van Nuenen, Gerwen en Neclerwetten¹⁶⁰ en secretaris van Mierlo.¹⁶¹ In het dagelijkse verkeer in Oirschot werd Tempelaar als secretaris beschouwd, hoewel hij waarnemend was 'bij provisie tot mijn committeren wederseggens toe'.¹⁶²

Daniel van Heemskerck zal zelden in Oirschot verschenen zijn, maar op 25 augustus 1710 was hij er om met de Oirschotse regenten een soortgelijk accoord te sluiten over zijn honorarium als Ericus Duyts in 1706, maar dan tegen een vergoeding van 675 gulden per jaar (driemaal modaal) over de periode 1707.09.21 tot 1713.09.21.¹⁶³ (Zie bijlage XI) Betreffende de onderlinge afrekening tussen de secretaris en zijn waarnemer geeft het Oirschotse archief geen inlichtingen, ook niet als d.d. 1715.04.04 voor de periode na 1713.09.21 een nieuw contract gesloten wordt met Tempelaar voor de tijd van zijn functioneren tegen een totale vergoeding van 575 gulden per jaar.¹⁶⁴

Nadat Daniel van Heemskerck op 3 januari 1717 gestorven was, werden op 6 januari de presidenten van de drie stoelen bij de weduwe Sweerts de Landas ontboden, die hun te kennen gaf, dat zij nu aan de beurt was om een secretaris te benoemen, en wilde, dat de secretarie verzegeld zou worden totdat zij een secretaris benoemd had. Na vergadering met het volledige dorpsbestuur werd haar aan het verstand gebracht, dat het onmogelijk was de secretarie zolang te sluiten, zodat Abraham Tempelaar voorlopig als waarnemer gehandhaafd werd.¹⁶⁵ Voor de veiligheid richtte Abraham Tempelaar ook een rekest aan de Staten Generaal om voorlopig te mogen waarnemen.¹⁶⁶

Leonard de Marcq 1717 - 1762

Voor het begeerlijke ambt van secretaris van Oirschot waren kapers op de kust. Willem

van Heemskerck, die het ambt van kwartierschout van Kempenland als een melkkoetje bezat,¹⁷⁰⁾ wilde de zoete Oirschotse inkomstenbron in de familie houden en stelde bij de Staten Generaal zijn zoon Leonard van Heemskerck ter benoeming voor, die daartoe ook zelf een rekest indiende bij de Staten Generaal.¹⁷¹⁾ De weduwe Sweerts de Landas ging daartegen in verzet en benoemde d.d. 1717.01.13 Leonard de Marcq.¹⁷²⁾ Na het antwoord van Willem van Heemskerck aan de Staten Generaal liet de weduwe haar tweede rekest met de bewijsstukken zelfs drukken.¹⁷³⁾ Deze bewijzen kwamen neer op de benoeming van Ericus Duyts in 1700 door haar man en de instemming daarmee van de Staten Generaal. De beschuldiging door Willem van Heemskerck, dat haar vader zijn functie als lid van de Staten Generaal misbruikt zou hebben, om de goedkeuring in 1700 'zonder onderzoek' door te drijven, werd door haar afgedaan met het cliché 'dat dit in der eeuwigheid niet kan worden geverifieert'.

De Staten Generaal waren in hun resolutie d.d. 1717.02.03 van oordeel, dat de benoeming door de weduwe Sweerts de Landas goedgekeurd behoorde te worden, maar de afgevaardigden van Holland, bij wie de familie van Heemskerck gelobbyd zal hebben, waren het daarmee niet eens.¹⁷⁴⁾ Toch werd d.d. 1717.02.19 deze benoeming door de Staten Generaal goedgekeurd,¹⁷⁵⁾ zodat d.d. 1717.02.26 Leonard de Marcq als secretaris beëdigd werd.¹⁷⁶⁾ In tegenstelling tot zijn voorgangers Ericus Duyts en Abraham Tempelaar en hun klerk Francis van Esch, die een moeilijk leesbaar handschrift hadden, beschikte Leonard de Marcq over een prachtige schrijfhand.

Ook met deze secretaris sloten de regenten d.d. 1717.03.14 een soortgelijke overeenkomst betreffende zijn honorarium als met Tempelaar in 1713 tegen dezelfde totale vergoeding van 575 gulden per jaar.¹⁷⁷⁾

D.d. 1726.11.14 machtigde Leonard de Marcq Stephanus Leonardus Francken als zijn substituut in soortgelijke formulering als in 1654 Floris van Esch en in 1665 Lubertus van Vollenhoo als substituut waren aangesteld. De substituut werd door de president-schepenen bij afwezigheid van de drossaard beëdigd.¹⁷⁸⁾ Tot die tijd heeft vermoedelijk Francis van Esch als klerk en vervanger gefunctioneerd.

D.d. 1747.08.14 werd met dezelfde formule Herman van Ravesteyn als klerk en substituut aangesteld en door de president-schepenen Theodorus van Dooren beëdigd.¹⁷⁹⁾

Leonard de Marcq heeft meegemaakt, dat zijn zoon, Mr. Jean de Marcq, in 1733 tot drossaard werd benoemd en twee jaar later door een oud-burgemeester werd doodgeschoten.¹⁸⁰⁾

Er is geen enkele aanwijzing, dat het 'alleronaangenaamst karakter' van de zoon ook een eigenschap van de vader zou zijn geweest.

Van Leonard de Marcq is ons de datum van zijn begrafenis op 24 maart 1762 enkel bekend uit het register van het collateraal.¹⁸¹⁾

Arnoldus ter Croije 1762 - 1780

In het Oirschotse archief bevindt zich een uittreksel uit de akte van lossing der halve heerlijkheid van 1614 betreffende het privilege van een bindende voordracht bij de benoeming van een secretaris, welk uittreksel rond 1750/60 gemaakt is.¹⁸²⁾ Er blijkt echter nergens, dat er rond die tijd enige actie is ondernomen voor de erkenning van dit privilege.

Noch van enige voorbereiding, noch van een benoemingsakte, noch van de beëdiging van

secretaris Arnoldus ter Croije vonden we enig spoor. Dat hij op 6 april 1762 door de Staten Generaal benoemd is, weten we enkel uit zijn eigen aantekening bij de wisseling der regenten in dat jaar.¹⁸³⁾

Arnoldus ter Croije, die zich Bosschenaar noemt en meester, is wel een zoon van Arnoldus ter Croije, die geboren was te Veldhoven en dokter werd van het Groot-Ziekengasthuis in 's-Hertogenbosch.¹⁸⁴⁾ Waar Arnoldus junior gestudeerd heeft, is ons niet bekend.

Over zijn klerk vonden we geen gegevens. Hij zal de substituut van zijn voorganger hebben overgenomen. Betreffende zijn functioneren zijn ons geen problemen bekend.

Jan Schouw 1780 - 1820

Na het overlijden van Arnoldus ter Croije - eind 1779 of in de eerste dagen van 1780 - werd d.d. 1780.01.07 door L.J.B. Sweerts de Landas Jan Schouw tot secretaris benoemd,¹⁸⁵⁾ welke benoeming d.d. 1780.01.18 door de Staten Generaal werd goedgekeurd,¹⁸⁶⁾ waarna Jan Schouw op 23 januari d.a.v. de eed aflegde per procuratorem voor de Raad van Brabant en op 28 januari d.a.v. in persoon voor schepenen van Oirschot.¹⁸⁷⁾

Bij zijn beëdiging informeerde Jan Schouw naar een inventaris van het archief, dat onder hem zou komen berusten. Deze inventaris bleek er niet te zijn, waarna hij opmerkte, dat hij dan alleen de verantwoording op zich kon nemen voor de stukken die tijdens zijn functioneren gevormd zouden worden.¹⁸⁸⁾

Zijn ambtsperiode viel in de moeilijke tijd van de patriotten. Van de ene kant moest hij de Staten Generaal en vooral de plaatselijke halfheer tevreden stellen, die hun feodale voorrechten bedreigd zagen, en van de andere kant moest hij in vrede zien te leven met de Oirschotse bevolking, die deze feodale terreur steeds meer moe werd en waar de invloed van de patriotten steeds groter werd. Het is daarom geen wonder, dat er in de voorzomer van 1798 bij het felle, unitaristisch gezinde bewind een klacht tegen hem werd ingediend - waarvan de inhoud ons overigens onbekend is - waarop hij provisioneel werd gesuspendeerd. Na de staatsgreep van 12 juni, waarbij meer gematigden aan het bewind kwamen, werd een commissie gevormd, die oordeelde, dat 'het goede gedrag, de kunde, eerlijkheid en patriottische ijver van gemelde burger volkomen gebleeken is', waarop d.d. 1798.08.01 de suspensie werd opgeheven.¹⁸⁹⁾

Jan Schouw zal zich echter enigszins onzeker gevoeld hebben, waarom hij bij het departementaal bestuur van Brabant verzocht om een aanstelling als notaris, die hij verkreeg en waarop hij d.d. 1803.12.14 van de schepenenbank admittie verkreeg voor Oirschot.¹⁹⁰⁾ Mogelijk heeft hij al voorvoeld, welke belangrijke veranderingen er zouden plaatsgrijpen in de functie van het college van schepenen en van de secretaris-griffier.

De functie-inkrimping van schepenenbank en secretaris

Tot 1811 was het schepenencollege niet alleen dagelijks bestuur van het dorp maar ook rechtbank voor Oirschot in civiele en criminele zaken tot in hoogste instantie. In dat kader registreerde de schepenenbank ook het bezit en de bezwaring van onroerend goed en stond zij over allerhande juridische handelingen.

Per 1811 werd de rechtspraak overgeheveld naar het kantongerecht en hogere rechtbanken en de registratie van bezit en bezwaring van onroerend goed naar het notariaat. Daarmee

verviel voor de secretaris een groot deel van zijn werk en van zijn inkomsten. Na de verandering heeft Jan Schouw nog gefunctioneerd als secretaris (en notaris) tot en met 1820.

De afsplitsing van de gemeente Best

Reeds jaren- of eigenlijk eeuwenlang had Best gevochten voor een zelfstandig bestaan als parochie en als gemeente. Bij koninklijke besluiten van 1816 en 1819 werd Best een aparte gemeente." De feitelijke administratieve scheiding ging in per 1 januari 1821. Voorlopig zou het betreffende burgemeester en secretaris een personele unie met Oirschot blijven. Deze functionarissen zouden dus veel op en neer moeten reizen.

Jan Steyvers 1821 - 1825

Het was begrijpelijk, dat Jan Schouw na 40 dienstjaren Met meer voor een benoeming in aanmerking kwam, nu er een nieuw administratief systeem werd ingevoerd en bovendien de secretaris zoals de burgemeester voortdurend zou moeten pendelen tussen Oirschot en de nieuwe gemeente Best.

Met ingang van 1 januari 1821 werd Jan Steyvers benoemd tot secretaris van Oirschot en van Best. Zijn salaris werd d.d. 1821.02.23 door Gedeputeerde Staten vastgesteld op f 400,- per jaar, zijnde f 265,- voor Oirschot en f 135,- voor Best."

Jan Steyvers was een van de leidende patriotten in Oirschot geweest. Hij was burgemeester (= gemeente-ontvanger) geweest in het jaar 1794/5 en in 1795 tot drossaard gekozen." Later was hij 'maire' en burgemeester geweest.

In de raadsvergadering d.d. 1824.11.15 werd meegedeeld, dat G.S. verlof gegeven hadden om wegens ziekte van Steyvers een substituut te benoemen, die hem, indien nodig, in alles kon vervangen, en dat zij instemden met de voorgedragen Hl. Waterbeek." Steyvers bleef nog in functie en tekende als secretaris, maar het werk zal door Waterbeek gedaan zijn. In de raadsvergadering d.d. 1825.08.25 trad Steyvers af en werd zijn opvolger beëdigd.¹⁹¹⁾

Hermanns Johannes Waterbeek 1825 - 1851

De in de raadsvergadering van 25 augustus beëdigde secretaris was bij koninklijk besluit d.d. 1825.08.14 benoemd.¹⁹²⁾

Waterbeek was hervormd en woonde naast de hervormde pastorie. Hij had in de jaren 1840/42 een onverkwikkelijke grenskwestie met predikant J.D. Bloemen."^{m)} D.d. 1842.09.03 werd hij tevens benoemd als tijdelijk vervanger van de overleden gemeente-ontvanger." Op het gemeentelijk vlak zijn er geen moeilijkheden met hem bekend, maar toch zal hij bij de raadsleden niet erg gezien zijn geweest.

Per 1 januari 1852 werd op het terrein van de gemeentelijke administratie een belangrijke reorganisatie doorgevoerd, die onder andere inhield, dat de gemeentesecretaris voortaan door de raad gekozen werd. Daarmee eindigde ook de personele unie van het secretarisschap van Oirschot en Best.

Piet van Heck 1852 - 1864

In de vergadering van de nieuwe gemeenteraad d.d. 1851.11.21 werd aan de orde gesteld de verkiezing van een secretaris. Bij de eerste stemming werden door de 10 raadsleden de stemmen als volgt uitgebracht:

Piet van Heck	5
H.J. Waterbeek	2
H. de Croon	2
Arnoldus Lemmens	1

Er was dus geen keuze gemaakt, zodat een herstemming werd gehouden met de volgende uitslag:

Arnoldus Lemmens	1
H. de Croon	2
Piet van Heck	6
H.J. Waterbeek	1

Piet van Heck, zittend raadslid, was dus benoemd als secretaris, zodat hij in de vergadering d.d. 1851.12.05 bedankte als raadslid." Waterbeek vroeg daarop aan de minister van Binnenlandse zaken eervol ontslag als secretaris van Oirschot en Best en plaatsing in een andere betrekking ▼

Van Heck trad per 1 januari 1852 in dienst als secretaris en werd daags daarna beëdigd." Intussen was de jaarwedde van de secretaris vastgesteld in de raadsvergadering van 5 december 1851. Burgemeester en Wethouders stelden een wedde van f 280,- voor, doch de raad kon hierin niet meegaan en stelde de jaarwedde op f 250,- met twee stemmen tegen, die niet hoger wilden gaan dan f 200.¹⁹⁸⁾

In de raadsvergadering d.d. 1864.02.17 werd meegedeeld, dat door ziekte van de secretaris de notulen van de vorige raadsvergadering niet gemaakt waren¹⁹⁹⁾ en in de raadsvergadering d.d. 1864.04.08, dat de secretaris was overleden."

Antonie Mikkers 1864 - 1887

In dezelfde raadsvergadering, waarin het overlijden van Piet van Herck werd gememooreerd, werden door burgemeester en wethouders twee kandidaten ter benoeming tot secretaris voorgesteld, te weten Antonie Mikkers en als tweede Antonie Gerard te Winkel, beiden wonende in Oirschot, gekozen uit acht sollicitanten, vermoedelijk allen inwoners van Oirschot. Besloten werd om in de volgende raadsvergadering, binnen een week te houden, de keuze aan de orde te stellen."

In deze vergadering d.d. 1864.04.15 werd met 7 van de 11 stemmen Antonie Mikkers tot secretaris benoemd, die een week later in de raadsvergadering werd beëdigd en geïnstalleerd." In zijn benoemingsbrief werd zijn jaarwedde gesteld op f

Vanaf mei 1887 zal secretaris Mikkers ziek zijn geweest. De notulen werden toen getekend door loco-secretaris C. Vogels. In de vergadering van 9 augustus 1887 vroeg hij eervol ontslag, hetgeen hem in de eerste vergadering van 20 augustus verleend werd met

ingang van het tijdstip, dat de nieuwbenoemde secretaris zijn functie zou aanvaarden.²⁰⁴

Joannes Henricus Maria de Vocht 1887 - 1903

In dezelfde vergadering van 20 augustus 1887 werden door B en W als kandidaten ter benoeming tot secretaris voorgedragen:

1. Joannes Henricus Maria de Vocht te Oirschot

2. Gerardus Petrus Valette te Oosterhout, gekozen uit 16 sollicitanten.

Omdat secretaris Mikkers vanwege zijn toenemende doofheid en zenuwachtigheid gevraagd had zijn ontslag te bespoedigen, besloot de raad met algemene stemmen - terwijl B en W zich buiten de stemming hielden - om nog dezelfde avond een tweede vergadering te houden ter benoeming van een secretaris. Daarop werd de eerste vergadering, die om 6 uur begonnen was, om half 7 gesloten. Om 7 uur werd de tweede vergadering geopend, waarop Ben W voorstelden om de nieuwe secretaris te benoemen voor drie jaar en, indien hiertegen een wettelijk bezwaar zou bestaan, voor onbepaalde tijd, welk voorstel met algemene stemmen aanvaard werd.

Daarna werd J.H.M. de Vocht benoemd met 7 stemmen, terwijl 1 stem was uitgebracht op Martinus Antonius Schoenmakers en 1 stem op Henri de Croon, beiden Oirschotse sollicitanten, en 1 stem onleesbaar en dus ongeldig. Met algemene stemmen aanvaardde de raad het voorstel van wethouder van Heumen om de nieuwe secretaris te ontbieden en aanstonds te beëdigden.²⁰⁾

Secretaris de Vocht werd later benoemd tot notaris te Waalwijk, hetgeen in de raadsvergadering van 11 juli 1903 werd meegedeeld.¹⁾

Justinus Nicolaas Nuyens 1903 - 1917

In dezelfde vergadering werd meegedeeld, dat er vier sollicitanten waren voor de functie van gemeentesecretaris. B en W stelden voor om een waarnemend secretaris te benoemen en bevalen aan 1. August Fritsen, ambtenaar ter secretarie, en

2. Adrianus van den Heuvel.

Na overleg in een geheime vergadering werden bij de eerste stemming uitgebracht op:

Nuyens 5

Fritsen 4

van den Heuvel 1 stem.

In de tweede stemming behaalden:

Nuyens 6

Fritsen 3

van den Heuvel 1 stem,

zodat Justinus Nuyens gekozen was als waarnemend secretaris. Op verzoek van de burgemeester werd hij in de vergadering ontboden en beëdigd.²⁴⁾

In de raadsvergadering van 1 september 1903 kwam de keuze van een secretaris aan de orde. Blijkbaar had kandidaat van den Heuvel zich teruggetrokken. Er waren 3 kandidaten:

1. A.J.M. de Kroon, ambtenaar ter secretarie te Nijmegen (geboren in Oirschot, die in 1917 secretaris zou worden)

2. August Fritsen, ambtenaar te Oirschot

3. Justinus Nicolaas Nuyens, waarnemend secretaris te Oirschot.

De (alphabetisch opgestelde) aanbeveling van B en W was: A.J.M. de Kroon en J.N. Nuyens.

Bij de eerste stemming was de uitslag:

A.J.M. de Kroon 4

J.N. Nuyens 4

A. Fritsen 2

ongeldig 1

Van de tweede stemming was de uitslag:

J.N. Nuyens 6

A.J.M. de Kroon 5,

zodat Justinus Nicolaas Nuyens was gekozen en door de voorzitter in dezelfde vergadering werd beëdigd.²⁴⁾

Justinus Nicolaas Nuyens was op kostschool geweest op de Ruwenberg en had daarna 3 jaar gestudeerd op het klein seminarie te Sint-Michielsgestel, waarna hij gewerkt had op de gemeentesecretarie van Oost- West- en Middelbeers en zich door de gebruikelijke cursussen had bekwaamd in de gemeente-administratie.^{1W)}

In de raadsvergadering van 22 juni 1912 werd ingestemd met het voorstel van G.S. om de jaarwedde van de secretaris te verhogen tot 1000,-. Tijdens de eerste wereldoorlog was er blijkbaar meer werk aan de winkel, zodat in de raadsvergadering van 19 januari 1916 werd besloten om aan de secretaris voor werkzaamheden buiten de kantooruren vericht over het afgelopen jaar een gratificatie toe te kennen van f 50,-. Aangezien in oorlogsomstandigheden prijzen gewoonlijk stijgen, werd in de raadsvergadering van 10 februari 1916 de jaarwedde van de secretaris verhoogd tot f 1150,-.

In 1917 kon Justinus Nuyens met zijn broer de meubelfabriek van Teurlings en Meyers overnemen en vroeg hij ontslag uit de gemeentedienst.²¹²⁾

Antonius Josephus Maria de Kroon 1917 - 1931

Voordat de ontslagaanvraag van Justinus Nuyens in de raadsvergadering kwam, zal de benoeming van zijn opvolger al in kannen en kruiken geweest zijn. In de notulen van de vergadering van B en W d.d. 1917.06.25 lezen we in art. 4: 'In verband met voorgenomen ontslagaanvraag van den gemeentesecretaris wordt besloten te benoemen tot onbezoldigd ambtenaar ter secretarie den heer A.J.M. de Kroon te Oirschot.¹²¹³⁾ In de volgende vergadering van Ben W d.d. 1917.06.30 werd A.J.M. de Kroon, ambtenaar ter secretarie te Oirschot, benoemd tot 'beheerder van het distributiebeprijf in deze gemeente' met ingang van 1 juli 1917, waarna aan J.N. Nuyens met ingang van 1 juli 1917 eervol ontslag werd verleend als zodanig.¹¹⁾ In de vergadering van B en W d.d. 1917.07.09 werd besloten om aan de raad voor te stellen om aan J.N. Nuyens op zijn verzoek eervol ontslag te verlenen als secretaris per 1 september 1917 en werd tevens met algemene stemmen de volgende aanbeveling opgemaakt voor de benoeming van een gemeentesecretaris:

1. A.J.M. de Kroon, ambtenaar ter secretarie en leeraar M.O. staatsinrichting, te Oirschot

2. H.J.C. Algie, ambtenaar ter secretarie te Vught.

In de raadsvergadering d.d. 1917.07.11 werd zonder hoofdelijke stemming besloten om aan J.N. Nuyens per 1 september eervol ontslag te verlenen als gemeentesecretaris en werd per diezelfde datum voor de tijd van 1 jaar met algemene stemmen benoemd tot gemeentesecretaris A.J.M. de Kroon.

Vervolgens werd zonder hoofdelijke stemming benoemd tot waarnemend gemeentesecretaris voor de periode van 11 juli tot 1 september A.J.M. de Kroon en werd de nieuwbenoemde secretaris binnengeleid en beëdigd.²¹⁵⁾

In de raadsvergadering d.d. 1918.08.14 werden voor de benoeming van een gemeentesecretaris in vaste dienst dezelfde twee personen voorgedragen als het jaar tevoren en werden wederom alle stemmen uitgebracht op A.J.M. de Kroon.²¹⁶⁾

Secretaris de Kroon was ongehuwd en woonde samen met zijn zuster. Hij overleed op 18 augustus 1931.²¹⁷⁾

Martinus Adrianus Maria van Helvoort 1931 - 1945

Uit 20 kandidaten werd in de raadsvergadering van 26 september 1931 tot secretaris gekozen M.A.M. van Helvoort ingaande op een datum in overleg met het gemeentebestuur van Geldrop.²¹⁸⁾ Dit overleg had tot resultaat, dat de benoeming per 1 november zou ingaan, zodat de secretaris in de vergadering van 29 oktober beëdigd werd.²¹⁹⁾

Van Helvoort was werkzaam geweest op de gemeentesecretarieën van Heeswijk, Deurne, Oisterwijk en Geldrop. Blijkbaar had hij in Oirschot naast zijn werkzaamheid als secretaris nog voldoende tijd om zijn doctoraal economie te halen in Tilburg. Na de bevrijding van Oirschot werd hij tevens benoemd tot waarnemend burgemeester. Per 16 december 1945 legde hij deze functie neer en kreeg hij eervol ontslag als secretaris vanwege zijn benoeming tot burgemeester van Boxtel, waar hij in 1955 wist te promoveren tot doctor in de economische wetenschap en vanaf 1956 tevens lid was van de Tweede Kamer. Op 5 april 1981 overleed hij in Oirschot.²²⁰⁾

Johannes Josephus Cornelis van der Velden 1946 - 1963

Op een eerste oproep van gemeentewege kwamen 40 sollicitaties binnen. Door B en W werd een voordracht opgemaakt voor de raad, maar twee van de drie voorgedragenen trokken zich terug. Daarop is de benoeming blijven hangen tot maart. Na een tweede oproep kwamen nog 41 sollicitaties binnen. In de raadsvergadering van 24 april 1946 werd J.J.C. van der Velden benoemd met ingang van 1 juli. Hij werd in de raadsvergadering van 28 juni beëdigd.

Secretaris van der Velden begon te sukkelen met zijn gezondheid, zodat hij van 1 september 1960 tot 11 april 1962 maar halve dagen mocht werken. Daarna moest hij volledig verstek laten gaan. Hij stierf op 17 februari 1963 te Oisterwijk, waar hij steeds is blijven wonen.

Albertus Franciscus de Luy 1963 - 1970

In de raadsvergadering van 12 juli 1963 werd hij benoemd tot secretaris met ingang van 1 oktober. Hij was werkzaam geweest te Ravenstein en Nijmegen en vanaf 1947 op de secretarie te Oirschot. Voor zijn benoeming was hij reeds loco-secretaris. Hij stierf helaas jong op 21 december 1970.

Nicolaas Antonius van Hoof 1971 - 1984

Uit 31 sollicitanten werd N.A. van Hoof benoemd tot secretaris in de raadsvergadering van 27 april 1971, ingaande 1 augustus. Hij was werkzaam geweest in Hoeven, Tubbergen en Alkemade. Ook deze secretaris heeft zijn ambtelijke loopbaan niet kunnen voleindigen. Hij stierf op 17 augustus 1984.

Johannes Petrus Cornelis Maria Vriens 1985 - heden

De tegenwoordige secretaris, die in de raadsvergadering van 16 april 1985 benoemd werd uit 52 sollicitanten, heeft gewerkt op de secretarieën van Raamsdonk, Baarle-Nassau en Woensdrecht. Vanaf 1980 was hij secretaris van Steenderen, waar hij al spoedig 'de hete adem van de annexatie in zijn nek voelde', zodat hij besloot het in Oirschot te proberen.

Geboren te Wouw op de dag, dat de geallieerde tanks daar binnendenderden, 27 oktober 1944, zal hij zijn best doen om als eerste Oirschotse secretaris gepensioneerd te worden, waarbij de fiets een belangrijk conditioneel hulpmiddel is.

Besluit

Gedurende mini vijf eeuwen volgden wij de Oirschotse secretarissen en de ontwikkeling van hun functie. In wezen is deze functie dezelfde gebleven. De secretaris was steeds de deskundige man bij uitstek op de achtergrond van het dorpsbestuur. Tijdens het ancien regime was hij ook griffier van de schepensbank als rechtbank van laagste tot hoogste instantie. Bij het vervallen van het griffierschap viel ook een deel van zijn taak, zijn aanzien en zijn inkomen weg.

Oirschot, overtuigd van de belangrijkheid der functie, heeft steeds getracht, met meer of minder wisselend succes, op zijn benoeming invloed te hebben.

De secretaris heeft bijna vijf eeuwen zijn taak alleen of met een of een paar helpers moeten vervullen. Pas na de tweede wereldoorlog heeft het ambtelijk apparaat een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt, zodat de gemeentesecretaris niet alleen een technisch-administratieve duizendpoot moet zijn maar tevens manager van een ambtelijk bedrijf.

Juridisch is de secretaris geen bestuurder, maar feitelijk had hij steeds op het bestuur een grote invloed. Bij de steeds ingewikkelder wordende bestuurlijke bezigheden is de tendens aanwezig, dat het ambtelijke apparaat zich tot een onpersoonlijke, oncontroleerbare macht achter (of in plaats van) het bestuurscollege ontwikkelt, zodat de voornaamste taak van de secretaris wordt, deze onpersoonlijke macht in dienst van het bestuur te houden en een omgekeerde situatie te voorkomen, waartoe vooral nodig is, dat

- 184) " " " " " 269".
 185) " " " 1786/1811, fol. 99 e.v.
 186) R.A.O., vrl. inv. nr. 1943.
 187) N.A.A.O., inv. nr. 157.
 188) " " " 184.
 189) Lijten, *'De Oirschotse schouten'*, in *Campinia* 15, blz. 172.
 190) N.A.A.O., inv. nr. 1, fol. 66 e.v.
 191) " " " " " 81 e.v.v.
 192) " " " " " 82.
 193) Jacq. Mijland, *De hervormde gemeente Oirschot ten tijde van predikant J.D. Bloemen (1834 - 1844)*, in *Campinia* jrg. 23 (1993), blz. 112 e.v.v.
 194) N.A.A.O., inv. nr. 4, fol. 59".
 195) " " " 5, fol. 7" en 9" en nr. 192.
 196) " " 192.
 197) " 5, fol. 12".
 198) " " " " " - - -
 199) " 7, fol. 167".
 200) " " " 176.
 201) " " " " 176 e.v.
 202) " " " 178 e.v.
 203) " " 192.
 204) " " 9, fol. 102" e.v.v.
 205) " " " 103" e.v.v.
 206) " 10, fol. 122.
 207) " " " 124".
 208) Vriendelijke mededeling van de heer H. Nuyens.
 209) N.A.A.O., inv. nr. 11, fol. 52.
 210) " " " " " 100°.
 211) " " " " " 102.
 212) Vriendelijke mededeling van de heer H. Nuyens.
 213) N.A.A.O., inv. nr. 25, fol. 156".
 214) " " " " " 157 e.v.
 215) " " " " " 130 e.v.v.
 216) " " " " 164".
 217) " " 192.
 218) " " 14, fol. 1.
 219) " " " " 4 en bijlage.
 220) Jaarboekje Parlement en kiezer 1957/8, blz. 56.
 221) De gegevens over de secretarissen na 1931 zijn ontleend aan het levende en het semi-statistische archief van de gemeente.

BIJLAGE VI

1654.10.31 Oirschot

Oirschots schepenprotocol van 1654, blz. 259 e.v.v.

Acte tusschen den secretaris van Andel ende Floris van Esch sijnen clerck.

Den secretaris Peeter van Andel heeft mits desen Floris van Esch gesubstitueert ende geauthoriseert om bij sijne noodige absentie als anderssints tot sijnen geswooren clerck om in sijnen naeme alle acten, contracten ende instrumenten te schrijven, die ter secretarije voor schepenen gepasseert werden alsmede in saecken den quartijre van

Kempenlant aengaende ende te doen gelijk eenen vroomen ende getrouwen clerck schuldich is te doen, reserverende dye voorschreven secretaris t'allen tijden sibi liberam dispositionem et revocationem substitutionis sonder ennichsints voorder gehouden te wesen oft achterhaelt te willen worden, dat denselven van Esch den secretaris in loco sijnde geene acten en sal passeren noch prothocolleren tensij met voorweten van den secretaris voorschreven nochte oock ennige uuytmaecken onder cijns van Esch signature, ende dat hij van Esch oock t'allen tijden oock des versocht sijnde aen den secretaris sal schuldich ende gehouden wesen te doen bericht van sijnen bewijnde, mede reeckeninge bewijs ende reliqua, dat hij mede sal voorstaen naer der consciëntie het recht der secretarie ende griffierampt ende observeren d'ordonnantie van 't cleijn zegel, ter contrarie doende sall alles tot sijnen laste ende risico comen.
 Welcke voorschreven poincten den voorschreven van Esch geaccepteert ende onder eede aen handen van den heere stadhouder van Naehuys gedaen geloofd heeft naer te sullen commen ende waerelijcken te achtervolgen.
 Actum den lesten october XVI^c vijf ende vijftich.
 Testes: Eijmberts, van de Cloot, Stockelmans et Hobbelen.

BIJLAGE VII

1665.02.19 Oirschot

Accoord tussen secretaris Peter van Andel en Lubbertus van Vollenhoo betreffende diens functioneren als substituut-secretaris.

O.A.A.O., vrl. inv. nr. 1036.

Ick ondergeschreven secretaris der vrijheijt Oirschot verclaere mits desen geauthoriseert, gecommiteert ende gesubstitueert te hebben den persoon van Lubertus van Vollenhoo, omme bij mijne noodige absentie en anderssints in officio geoccupeert zijnde als secretaris mijne plaetsche waer te nemen ende de penne te voeren daer en soo dat verheijst wort, gelijk voordesen nu eenigen tijt heeft gedaen, doch alles met believen, advoj ende welgevallen van haere Hoo: Mo: mijne heeren de Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, mits doende den behoerlijcken eedt daertoe gerequireert.

T'oirconde.

Actum Oirschot den 19^{dh} februarij XVI^c vijf ende tsestich.

w.g. P. van Andel met klein notariëel signet.

Maer alsoo die voorschreven secretaris van Andel dese bovengestelde acte van authorisatie ende commissie van substitutie ten behoeve van mij ondergeschreven Lubertus van Vollenhoo heeft verleent ende gepasseert ende dat bij mij Vollenhoo van haer Ho: Mo: de keren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden daerop mochtevercregen worden acte ofte commissie van als substituut-secretaris der vryheydt Oirschot te dienen ende dat in tyden ende wylen naemaels eenige onlusten tusschen deselve quame te ontstaen,

'tweick niet en hoopen, ende die voorschreven substituet mette commissie van haer Ho: Mo: sich absolutelycken sochte, trachte ende wilde behelpen, sonder den secretaris voorschreven in syn aenbevolen ampt te considereren, soo hebbe ick ondergeschreven Lubertus van Vollenhoo verclaert ende op eere ende eedt ten heylichsten geswooren, gelyck ick ben doende mits desen, my nimmermeer met soodanige acte ofte commissie van substitutie, 'tsy van haer Ho: Mo; off van den voorschreven secretaris van Andel te sullen ofte willen behelpen, 'tsy met recht ofte daer buyten in eeniger manieren hoe het oock soude mogen weersen, maer altoos goetwillichlyck sonder eenich recht, actie ofte pretensie, daer toe sustinerende ganschelyck oft geheelyck te desisteren ende met de commissie van substitutie my niet te behelpen als tot wederseggen ende revocatie van den voorschreven van Andel toe, ende dat ick ondergeschreven van Vollenhoo oock van drie maenden tot drie maenden Vallen tyden des versocht zynde van de administratie der voorschreven secretarije ende den ontfangen salaris derselver aen de voorschreven van Andel t'synen begeren reeckeninge bewys ende reliqua sal doen, oock dat ick geene acte als secretaris teecken en sal als by des voorschreven van Andels absentie, kennisre ende voorweeten, daeronder verbindende ende submitterende myn persoon ende goeden als naer rechten.

T'oirconde.

Actum Oirschot den 19^den february 1665.

w.g. L. van Vollenhoo.

BIJLAGE VIII

1677.11.09 Oirschot

Conceptakte van secretaris Peter van Andel, waarbij hij Bernaert Volders aanstelt als zijn substituut.

O.A.A.O., vrl. inv. nr. 2051.

Wij heere licentiaet Pieter van den Andel secretaris der vrijheijt ende heerlickheijt van Oirschot etc. ende Bernaert Volders nu substituet der voorschreven vrijheijt ende heerlicheijt Oirschot sijn overcomen ende veraccordeert, dat van nu vortaan den voorschreven Volders voor den tijt van twee jaeren van date deser sal trecken ende profiteren alle profijten ende emojlimenten de civile rolle eenighsints competerende ende dat voor de somme van seventigh gulde 's jaers mits te betaelen alle vierendeel jaers 't vierdepart van de voorschreven seventigh gulde; des niet, met revocatie van 't voorschreven accoort 't mijnen believeen, ende te houden mijn voorgaende respect van permisie te comen vragen omme te mogen schrijven ofte appostilleren etc. ende oft gebeurde datter eenige klagte over den voorschreven Volders quame - des verhoope neen - soo behoude mede mijn revocatie ofte wederroepinghe.

Des t'oirconde hebben wij desen ondertekent op date den 9' november 1677.

BIJLAGE IX

1679.12.08 Oirschot

Acte tusschen den heere P. van Andel secretaris deser vrijheijt Oirschot en Francis van Esch synen clerck en geswooren substituet.

Oirschots schepenprotocol van 1679/80, blz. 198 e.v.

Comparerende voor schepenen der vrijheijt Oirschot ondergenoemt d'heer Peter van Andel secretaris deser voorschreven vrijheijt, die mits desen verclaert heeft geauthoriseert (doorgehaald: ende gesubstitueert) te hebben mits desen Francis van Esch tot sijnen geswooren clerck (doorgehaald: ende substituet) om in sijnen naeme bij sijne noodige absentie allen acten, contracten ende instrumenten te schrijven, die ter secretarie voor schepenen gepasseert te werden en bewaert te sijn, oft selver present ware in tijde en wijle van noot, alsmede den quartire van Kempelant als griffier voorcomende aengaende te doen ende te ageren, gelyck eenen goeden, vroomen, getrouwen, vigilanten clerck (doorgehaald: ende substituet) schuldich ende gehouden is te doen, niettemin reserveerende die voorschreven secretaris van Andel t'allen tijden sibi liberam dispositionem et revocationem substitutionis sonder eenichsints daarvan redenen te geven oft gehouden te sijn dienaengaende daerom te openen sijne motiven en gans niet achterhaelt te willen worden in eeniger manieren, ende dat die voorschreven Fr. van Esch, den secretaris P. Van Andel in loco zynde, geene acten, contracten off eenige instrumenten en sal mogen passeren noch prothocolleren door last van schepenen oft andersints, ten sij met consent en voorweten van den voornoemden van Andel, noch oock eenige acten off instrumenten onder sijns van Esch signature uijtmaecken, ende dat hij van Esch oock t'allen tijden des versocht zijnde aen de voorschreven secretaris van Andel schuldich en gehouden sal sijn te doen bericht, reekeninge, bewijs en reliqua in gevallen, dat hij mede sal voorstaen het recht der secretarie en griffiersampt naer behooren in goeder consciencie ende observeren d'ordonnantie van het cleyn zegel voor soo veel dat gerequireert wort, ter contrarie doende sal tot sijnen laste en risico comen.

Welcke voorschreven poinctendenvoornoemden Fr. van Esch geaccepteert heeft ende onder solemnelen eede aen handen monsieur Nicolaes Hoppenbrouwer in absentie van den heer officier Nahuys daertoe geauthoriseert gelooft heeft met opgestaeffde vingeren punctuelyck naer te sullen comen ende waerlijcken t'achtervolgen.

Actum desen 8' december 1679 ter presentie ende overstaen van Bartel Buckincx en Johan Winteroij schepenen als getuijgen.

Ita attestor

w.g. P. van Andel met klein notariëel signet.

F. van Esch met klein notariëel signet.

In margine staat bij het begin aangetekend: hier uijtgescheyden. Onder de akte tegenover de handtekeningen staat aangetekend: geannuleert en niet gemploijert verder om redenen.

BIJLAGE X

1706.06.02 Oirschot

Oirschots schepenprotocol van 1706, fol. 214".

Accoort ofte contract met het corpus van Oirschot ende Ericus Duyts wegens het corporeel.

De regenten deser vrijheijt ende heerlijkheijt van Oirschot ter eenre ende Ericus Duyts secretaris der selver vrijheijt ende heerlijkheijt ter andere sijden sijn met malcanderen minnelijck veraccordeert ende verdragen in voegen ende manieren hiernaer volgende, dat's te weten, dat 't corpus der vrijheijt Oirschot sal draegen ende sij regenten doen geven ende betaelen aen den voerscreven Duyts de somme van vijffhondert gulden jaerlijcs aenvanck genomen hebbende met den eersten april XVII^c ses ende dat voor de jura, vacatiën ende besoignes die den voerscreven Duyts als secretaris souden wegens 't corpus competeren wegens de vacatiën ten raethuyse op alle vergaderingen der regenten ende die van den eede, soo sondagh ordinaris als in de weeke, 'tsij ordinaris of extraordinaris met het aentekenen van de comparitiën, houden der notulen van alle propositiën ende resolutiën mitsgaders voor verdere dorpsdepesches, als uuijtgeven van alle ordinantiën die 't corpus uuijt de natuer soude moeten betaelen, mitsgaders van alle publicque bestedingen, tractementen der regenten, hoochschoot, jaerhuer, torff, versetten der wet ende verset van dien daet, vorsters, dienaers van't officij, vroetvrouwen, alle recognitiën, mitsgaders voor vacatiën op alle de schouwen, die van de regenten offte het corpus gevoert worden, die aen te teekenen, te registreren ende uuijt te maeken, het tauxeeren van alle de specificatiën, het afdoen, naesien ende aenteekenen op de hefcedullen van alle de heffers fauten, het schrijven van brieven, ontfangen derselver, extracten uuijt de leggers of verpondingsboeken voor de heffers om bij de rentmeesters haer gelt te ontfangen, alsoock van de thiendehefcedullen, minuten van requesten ende versoeken voor't corpus, het uuijtgeven van alle ordonnantiën onder de ses juli sonder dairvoor iets te pretenderen voor wie dit oock soude mogen sijn, 't schrijven ende versetten der wet, der selver ende borgemeesters, heffers, tappers ende brouwers, eeden ende aentekenen derselver soo langh aen de gemeente is, met het registreren derselve vacatiën, aenteekenen ende registreren alsoock uuijtmaeken van de vont, placcaten te publiceeren, het vaceren ende aenteekenen van't eycken, alle vacatiën voor't corpus binnendorps als alleen exemt de coopdaegen, het biljetten van ruijter of soldaten, die te gaen opteekenen ende voorts voor alle hetgene datter in't corpus voorvallen sal, niets gereserveert daervoor tot nu toe bij hem secretaris is gedeclareert bij sijn specificatie, alleen exemt alle de verschotten bij hem secretaris te doen soo aen segels, porti van brieven, vacatiën buijtendorps als gecommiteert wort als andersints, alsoock exemt het formeren der hooflijsten, cleijn speciën, personele quotisatiën ende generaelijk alle hefcedullen van heffers, borgemeesters ende verpondingen met derselver reekeningen ende wes daeraen dependeert. alsoock het op- ende afschrijven van het hoofgelt als 'twelck is staende op sijn geit ende want voor den voerscreven secretaris altijt apart betaelt is ende nogh sal moeten worden.

Dit voerscreven accoort sal staen soo lange partijen gelieft, mits die 'tselve sal gelieven te breecken, sal 'tselve den anderen drie maenden tevooren moeten opseggen ende waerschouwen ende bij sterven van den voerscreven Duyts staende dit accoort naer rato des tijt van't jair aen desselfs erfgenamen moeten worden voldaan.

Tot prompte naercominge van desen hebben partijen verbonden als naer reghten.

Actum den tweeden juni XVII^c ende ses.

w.g. E. Duyts
Jan Jansse van de Ven
Goijaert van den Bichgelaer
Jan Dirck Legius
Hendrick van Dooren
Aelbert Philipus Boelaerts
Jan van Cuijck
J. van Kerckoirle
Handrick Peter Schepens
Wouter van den Heuvel
Jan van de Ven
Dit merck stelt FM Frans Mickers
Dit merck stelt JVH Jan Elias Verheijden
Francis Verheijden
Handrick de Croon
Dierck Kerckhof
Wouter van Doermalen
Marseles van der Heyden

BIJLAGE XI

1710.08.25 Oirschot

Oirschots schepenprotocol van 1710, fol. 237".

Accoort tusschen de heeren regenten mitsgaders de reeckenmannen ende den heere Daniel van Heemskerck, griffier deser vrij- ende heerlijkheijt van Oirschodt

Tot vermeijdinge van alle verschillen, die bij tijdt en wijlen over de schrijffloonen van den heere griffier soude connen ofte vermogen te ontstaen soo zijn de heeren regenten der vrij- ende heerlijkheijt van Oirschodt ter eenre ende den heere griffier voornoemt ter andere sijden met malcanderen in der minnen veraccordeert ende overcomen in voegen en manieren hier naer beschreven, te weeten:

Dat den gemelten heere griffier voor de hier nae beloofde somme sal moeten schrijven, instellen ende formeren alle jaeren de gemeentens heff- eedt- en commerboecken mitsgaders de hooflijsten en daarvan dubbelt uijtmaeken soo dick en menighmael van nooden sal wesen.

Item schrijven en instellen alle gemeentens reeckeninge, de fauten afdoen, die suijsveren, mitsgaeders de heffcedullen opsommen, soo van ordinaire als extraordinare ontfanck geene uijtgesondert van wat naem ofte natuer deselve oock soude konnen ofte vermogen te wesen met de duplicaeten voor de rendanten.

Item aantekeninge te houden van't veranderen en beëdiggen der heeren regenten, borgemeesters en sijn heffers, alsmede van het beëdiggen der tappers en brouwers, 't haelen van de vondt, opnemen en formeren van den eijck der brouwketels en uijtleveren van copije voor den paghter.

Item ter raethuijse ofte op andere plaetsche ten versoecke van de regenten te vaceren het sij op sondaegen off in de weecke soo dick en menighmael als sulcx sal worden vereijscht, van de propositie en resolutie behoorelijcke aantekeninge te houden ende des versoght wesende aan de regenten extracten te moeten uijtgeven.

Item te moeten vaceren op het naersien ende affdoen van declaratiën, de ordonnantie te depesscheren en uijtgeven sonder daervoor betaeling te vorderen.

Item moeten schrijven ende conditie houden van alle publicque aanbestedinge off verpaghtinge, die van gemeentens wegen worden gedaen, alsmede van het vercoopen van heij ende strousel en daarvan copijen uijtgeven aan den borgemeester en heffers.

Item moeten vaceren op het gaen van schouwen en belejdinge, die door den officier worden gedaen en gevoert, daarvan aantekeninge houden en uijtleveren copije tot invordering der boetens.

Item moeten uijtleveren alderhande extracten uijt de verpondinge ende sedtboecken alsmede copije van alle andere actens, resolutiën etc. 'tgeene de heeren regenten en borgemeesters ten dienste van de gemeenten soude van nooden hebben.

Item moeten leveren aande armmeesters, soodick ende menighmael eenennieuwenvercosen ofte versedt wordt, henne manueleboecken tot het innen ende ophaelen der armeren, mitsgaeders schrijven ende instellen desselfs reeckeninge etc., vorders publiceren alle placcaeten en inlogeringe billietteren en daarvan aantekeninge houden mitsgaeders copije van dien uijtgeven ende vorders alles schrijven ende uijtmaeken wat de gemeente van noode heeft ende waertoe deselve gehouden ende verobligeert is ofte bij placcaeten en resolutiën van haer Hoogh ofte Edelmoogendeverplicht soudén mogen worden sonder op eenigerhande wijze tot laste van de gemeente te mogen declareren t'sij ordinair ofte extraordinair nietwes uijtgesondert ofte gereserveert wat naem hetselve oock soude mogen hebben als alleenlijck het verschodt van zegels, porten van brieven mitsgaeders de vacatiën als buijtendorps in den dienst van de gemeente wort gecommiteert alsmede bij sooverre de regenten hout ofte torff tomen te vercoopen, in welck geval de coopers sullen moeten betaelen de ordinaire jura daertoe staende dogh het registeren ende copijen sal den heere griffier buijten costen van de gemeente aan de borgemeesters moeten ter hant stellen.

Den heere griffier blijft voorts gehouden de heeren regenten en de gemeente bequaem ende tijdelijck te dienen soo met het formeren der heffcedullen voor de borgemeesters ende collecteurs als instellen van die reeckeninge ende alles anders opdat die bequaemelijck van jaer tot jaer opgenomen en geslooten worden soodanigh dat van ider collecten alle jaeren een reeckening worden gedaen off dat bij foute vandien de regenten hem de belooffde somme niet sullen behoeven te betaelen off daertoe ordonnantie te verleen-

Waertegens de regenten sijn hebben verobligeert om jaerlijcx uijt de middelen en incomen deler gemeente door den borgemeester aan gemelte heere griffier te sullen doen betaelen eene somme van seshondert vijffent'zeventigh gulden.

Dit contract en accoordt sal sijn aanvanck hebben genomen met den inganck van den heere griffier sijn bedieninge, dat geweest is den eenentwintighsten september zeventhien honden ende zeven ende eijndigende den eenentwintighsten september 17^c ende darthien, zijnde den tijt van ses jaeren.

Wegens het eerste jaer tractament vervallen 17^c en acht sal met den secretaris moeten worden geliquideert ende naer afftreck van't geene heeft genooten en geprofiteert geduerende den tijt van sijne bedieninge, soo sal van de resterende somme ordonnantie worden geslaegen tot laste van den borgemeester Geraert van Heumen ende het tweede jaer dat vervallen sal den eenentwintighsten september 17^c ende negen, sal geordonneert worden op den altans regerende borgemeester Henderick Moescops ende soo voorts ider borgemeester in zijn jaer.

Aldus gedaen, gepasseert ende gearresteert in voege ende manieren als voorschreven met verhoor en goetvinden van de heeren reeckenmannen ende geërffdens op den vijffentwintigsten augustij 17^c ende thien.

w. g. Pieter Stockelmans
 Handrick Schepens
 Jan van de Ven
 Jan Baijens
 Marten van Audenhoven
 Dierck Kerckhof
 Dit merck JVH stelt Jan Elias Verheijden
 J. v. Kerckoirle
 Jan Hoppenbrouwers
 Maerseles van der Heijden
 Peter Coppens
 Handrick Bollans
 Dit merck FM stelt Frans Mickers
 Jan Frans Potters
 Peter van Nulant
 Dit merck + stelt Gerit van Taertwijck
 Peter van Roij
 Jan Matijssen van Overbeek
 J. Tempelaer, kerckmeester
 Dandel de Roij, kerckmeester
 Jan Peters Merck
 Gijsbert Claesen van der Vloten
 Daniel van Heemskerck

door Jacq.F.C.M. Bijnen

Het dagelijks bestuur van de gemeente Veldhoven verleende, op verzoek van de Monumentencommissie, in september 1994 aan de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven de opdracht een inventarisatie te maken van kleine, monumentaal waardevolle objecten in Veldhoven.¹⁾

Het opgestelde rapport beschrijft twintig kleine objecten die afzonderlijk of door hun onderling verband een beeld vormen dat van algemeen belang is wegens de schoonheid, de onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang, dan wel de wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde ervan.

Dit systematisch overzicht kan zijn dienst bewijzen bij het opstellen van een monumentenlijst voor ruimtelijke ordening in de ruimste zin. In elk geval zal meer aandacht en een grotere bekendheid voor deze geselecteerde zaken ertoe bijdragen, dat verassingingen ingeval van verval of verdwijning beter kunnen worden voorkomen en eventueel verlies aan historische waarde wordt beperkt.

Het zal duidelijk zijn, dat een eerste inventarisatie van een specifieke groep monumenten in een bepaald gebied niet meer kan zijn dan een poging een volledig overzicht te maken. Uitbreider onderzoek en ruimere interpretatie van de definitie geeft al snel een langere lijst van objecten. Bij het begrip klein monument valt onder meer ook te denken aan details of delen van gebouwen, ornamenten, bouwmaterialen, stoeppalen, muurplaquettes, losse objecten etc.

Uitgangspunten en doelstellingen

De monumentale waarde van de objecten in de gemeente Veldhoven is tot heden voornamelijk bepaald door de beoordelingscriteria van het Rijk (Rijksmonumenten) en de provincie (MIP-project: Monumenten Inventarisatie Project).

Beide overheidsinstanties hebben een lijst opgesteld die betrekking heeft op gebouwen die, doordat zij op deze lijsten voorkomen, het predikaat monument kregen. Bij deze monumentenlijsten moet worden opgemerkt, dat bij de beoordeling van de panden in het zogenaamde MIP-project de gemeentelijke monumentencommissie ook een, zij het adviseerende, rol heeft gehad.²⁾

Naast de bescherming van zaken die staan op de hiervoor genoemde lijsten, kan bij de doelstelling op lokaal niveau de formulering van de uitgangspunten worden gezien vanuit een breder kader. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de bescherming van objecten die nog geen 50 jaar oud zijn, de bescherming van roerende zaken en de bescherming van kleine beeldbepalende objecten die het straatbeeld mede bepalen, de zogenaamde kleine monumenten.

Onder deze laatstgenoemde groep verstaan we voor Veldhoven bijvoorbeeld de in de gemeente aanwezige kleine, roerende/onroerende, zaken zoals beelden, religieuze objecten, een luidklok, archeologische uitbeeldingen etc.

Weliswaar worden incidenteel deze zaken voor ondergang behoed, b.v. door tijdig ver-

plaatsen of door een bescheiden restauratie, maar dit berust veelal op ad hoc ingrijpen.

In dit verband zal het duidelijk zijn, dat bij een systematische benadering van de kleine monumenten, vroegtijdig kleine gebreken kunnen worden geconstateerd waardoor ernstiger verval kan worden voorkomen.

Grafmonumenten

Een aparte categorie kleinschalige als monument aan te merken bouwwerken zijn de grafmonumenten. In Veldhoven zijn die te vinden op de kerkhoven die in elk van de vier oude kerkdorpen aanwezig zijn. Deze categorie monumenten zijn bij deze inventarisatie buiten beschouwing gelaten omdat zij niet direct het straatbeeld mede bepalen.

Beeldende kunst

Eveneens werden objecten die duidelijk in relatie staan met de beeldende kunst en die kunnen worden ondergebracht in het werkerrein van de Commissie Beeldende Kunst van de gemeente Veldhoven buiten de inventarisatie gehouden.

Bomen

Tevens werden de monumentaal aan te merken bomen geïnventariseerd. In veel gevallen danken bomen hun monumentale waarde aan het geheel dat zij vormen met een reeds erkend monument: de zogenaamde ensemblewaarde.

Criteria

Als uitgangspunt om te bepalen of iets wel of niet tot de groep van kleine monumenten behoort zijn de begripsomschrijvingen van de algemeen gehanteerde criteria uit de Monumentenwet toegepast.

Onder meer de volgende overwegingen werden getoetst:

- Algemeen belang
- Architectonische/kunsthistorische betekenis
- Oudheidkundige waarde
- Sociaal/cultuurhistorische waarde
- Planologische/landschappelijke waarde
- Stedebouwkundige/ensemblewaarde

Bij het bepalen van de keuzes tijdens het inventariseren, werd een flexibel standpunt ingenomen. Onder andere is niet gelet op het doorgaans gehanteerde criterium van een ouderdom van het object van tenminste 50 jaar.

Korte omschrijving van de geïnventariseerde kleine monumenten

In totaal zijn twintig objecten voorgedragen als klein monument. Deze kunnen worden verdeeld over: archeologische uitbeeldingen (5x), religieuze monumenten (6x), luidklok (1x), oorlogsherinnering (2x) en diversen (6x).

Onder archeologische uitbeeldingen vallen:

1. De contouren van de in 1803 gesloopte parochiekerk van Meerveldhoven. In een plantsoentje aan de Hagedoreneweg-Polkestraat is met keien de grondvorm van de Lambertuskerk, die er waarschijnlijk in de 16' eeuw werd gebouwd, uitgebeeld.
2. De grondvorm van twee voormalige kerkgebouwen bij de parochiekerk van Oerle. Met keien is in de bestrating van het kerkplein de grondvorm van de 15' eeuwse kerk uitgebeeld en met klinkers de plattegrond van de kerk uit 1878 (zie foto).

In de bestrating bij de parochiekerk van Oerle zijn de grondvormen van de twee voormalige kerkgebouwen uitgebeeld (nr. 2.).

Foto: J. Bijnen

3. De Molenberg in de Molenvelden. Hier is met keien en klinkers de plaats gemarkeerd waar voorheen (1462-1914) de standermolen van Oerle stond.
4. De grenskei in de Molenvelden. Deze kei markeert een grenspunt tussen Veldhoven en Vessem c. a. Dit punt wordt ook aangeduid met de benaming *termeulenpael van Sandt Oers*. Deze benaming is een verwijzing naar een windmolen die eertijds, tot 1462, op deze plaats stond en tevens als grenspunt werd aangemerkt.
5. De Oude Kerkhof. In een parkje aan de Schotelmansstraat, waar voorheen een begraafplaats/kerkhof was, is met klinkertjes en gemetselde muurdelen de plattegrond van de kerk uit de 15' eeuw, die hier tot 1815 stond, in beeld gebracht. Verder is er de historische vorm van het kerkperceel, dit is inclusief begraafplaats/kerkhof, zichtbaar door een groep beukebomen.

Tot de groep **religieuze monumenten** behoren:

6. Het wegwkruis op de hoek Dorpstraat-Genderstraat. Het kruis, van ijzer, is vervaar-

digd door smid Lemmens uit Veldhoven. Het geheel werd in mei 1931 plechtig ingezegend. Onlangs, in oktober 1994, is door de gemeente Veldhoven het corpus, wegens breuk, vervangen door een ander.

7. Het wegwkruis aan de Provincialeweg. Het corpus, in brons, is vervaardigd door de Amsterdamse kunstenaar Cephastauthamer. De parochianen van Meerveldhoven schonken het in 1940 aan de Meerveldhovense missionaris Johannes van Wetten wegens zijn gouden priesterfeest.
8. H. Hartbeeld in plantsoen naast de kerk aan de Blaarthemseweg. Het beeld op een sokkel is vervaardigd door August Falise uit Wageningen. Het werd op 19 juni 1926 door pastoor Joannes Kluytmans ingezegend bij gelegenheid van zijn 40-jarig priesterschap.
9. H. Hartbeeld rechts naast de parochiekerk van Oerle. Vervaardigd door Jan Custers uit Eindhoven. Het werd op 30 maart 1921 plechtig ingezegend.
10. Mariakapel op Heers. Deze in 1990 door het gilde St. Caecilia gebouwde kapel staat op de plaats waar eerder een Mariagrot heeft gestaan (zie foto).

De in 1990 gebouwde Mariakapel op Heers (nr. 10).

Foto: J. Bijnen

11. Muurtafereel Koningshof, aan de bocht 117. Boven de ingang van het hoofdgebouw van het congrescentrum bevindt zich een afbeelding, gehouwen in zachte natuursteen, voorstellende Christus als Koning. Het geheel is afkomstig van het klooster van de zusters van Moerdijk. Het bleef na de oorlogsvernielingen van 1944 onbeschadigd.

Een **luidklok** die als klein monument is voorgedragen:

12. De Caecilia-klok aan de Kleine Dreef/Klokdijk. Deze klok is afkomstig uit de pa-

rochierkerk van Veldhoven-dorp en dateert uit 1801. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft men omsmelting van deze 340 kilo wegende luididok weten te voorkomen. Zij vervult nu een functie als oorlogsherdenkingspunt.

Tot de groep oorlogsherinnering behoren:

13. Een kanon uit de Tweede Wereldoorlog, staande op het marktveld van Zandoerle. Dit kanon, type PAK 40, werd tijdens de geallieerde bevrijdingsactie, in september 1944, door de vijand achtergelaten.

14. Een borstbeeld van Peter Zuid in het Borghoutspark. Dit bronzen borstbeeld van de verzetsman J.J.F. Borghouts, alias Peter Zuid, werd in 1989 geplaatst.

Onder de categorie diversen vallen:

15. De Verkavelingszuil aan de Heerseweg. Deze gedenkzuil is op 2 juni 1966 geplaatst ter afsluiting van een ruilverkavelingsproject, dat door vrijwillige medewerking van alle betrokkenen tot stand kwam. De verkaveling werd noodzakelijk geacht vanwege de ruimtelijke ordening, tengevolge van een 'explosieve' uitbreiding van de woningbouw, waardoor in totaal 24 landbouwbedrijven uit de bebouwing naar het buitengebied werden verplaatst.

16. Gevelreliëf. In zachte steen uitgehouwen afbeelding van de H. Caecilia aan het orgel. Dit reliëf, in 1910 vervaardigd door J. Custers uit Stratum, bevond zich tot 1978 in de topgevel van het, in 1910, gebouwde raadhuis van de voormalige gemeente Veldhoven-Meerveldhoven. De voorstelling is vrij¹⁾ naar het gemeentewapen van die gemeente waarop de H. Caecilia wordt afgebeeld. Nu wordt het reliëf in het gemeentehuis bewaard.

17. Koepeltje nabij de Oude Kerkstraat. Een, intussen zeer vervallen, achtkantig gebouwtje uit 1873. Dit optrekje diende eertijds als berging op een buitenplaats voor pensionairen van de zusterschool te Oerle.

18. Grafsteen Van Eyck. Ingemetseld in de rechter zijmuur van de Mariakapel in de St. Lambertuskerk. Oorspronkelijk bedekte deze zerk, met oudste jaartal 1580, het graf van*Joncker Rodolf van Eyck Heere tot Blaertovm, Zelst, Velthowen...* (zie tekening).

19. Grafsteen Schotelmans. Waarschijnlijk is deze steen afkomstig uit het vroegere kerkgebouw van Zeelst. Hij wordt nu bewaard in museum 't Oude Slot. Aan de bovenzijde ontbreekt een stuk van de steen. Oorspronkelijk bedekte deze zerk, met jaartal 1561, het graf van ... *Joenckheer Franschoys Schoeltelmans ... heer tot Zeelst...*

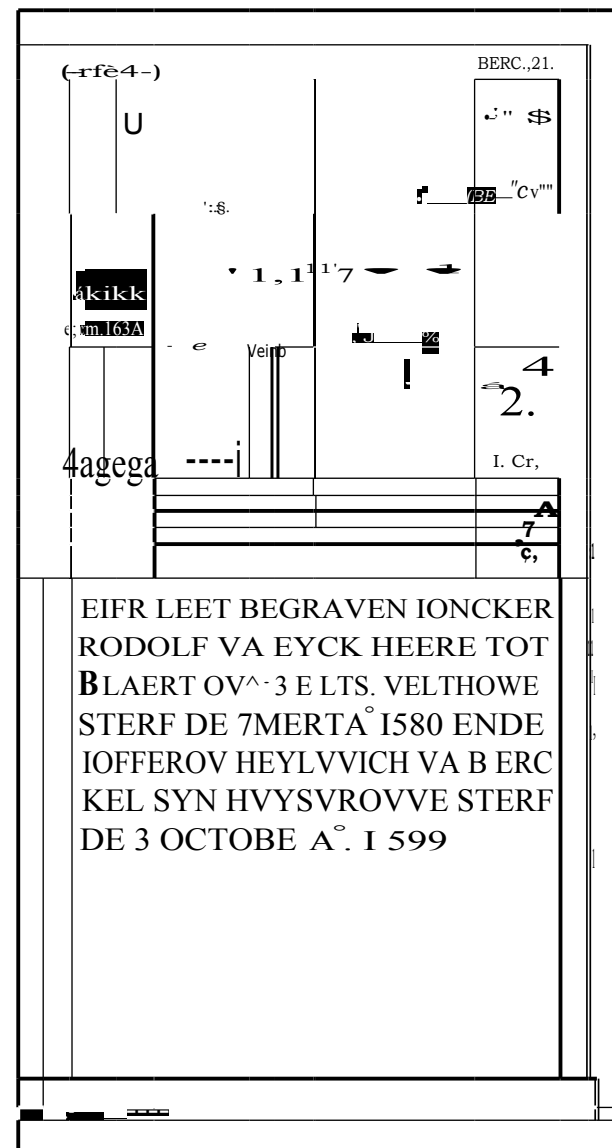
20. Statiekapelletjes. Twee tableaus behorende tot een groep van zeven statiekapelletjes voorstellende de 4' en 5' smart van de Zeven Smarten van Maria. Zij dateren respectievelijk uit 1906 en 1901, en zijn vervaardigd in het atelier van J. Custers te Stratum, naar een ontwerp van L.Ch. Hezemans. Deze twee overgebleven tableaus worden bewaard in museum 't Oude Slot.

Noten:

1) Deze inventarisatie werd opgesteld door de projectgroep Monumenten van de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven. Het veldwerk hiervoor vond plaats in de periode oktober/m december 1994. Een woord van dank aan de heer H.J. van den Bergh voor zijn bijdrage is hier zeker op zijn plaats.

2) Op dit tijdstip is de lijst van het MIP-project nog niet officieel vastgesteld. (Het MIP-project is een door de overheid ingestelde algehele inventarisatie van hetgeen er in Nederland tussen 1850 en 1940 aan bouwkunst en stedenbouw is gerealiseerd.)

3) Beeldhouwer Custers heeft zich de kunstige vrijheid veroorloofd het attribuut van de H. Caecilia, die op het gemeentewapen van Veldhoven staat afgebeeld met een attribuut uit de periode voordat zij de patrones van de muziek werd, te wijzigen in een attribuut als patrones van de muziek. Nadien, bij de vorming van de nieuwe gemeente Veldhoven in 1921, werd op grond van een ondeskundig en ongefundeerd 'advies, voor een nieuw aan te nemen genKewapen, een afbeelding van de H. Caecilia aangenomen met een attribuut als heilige van de muziek.

Grafsteen van jr. Rudolph van Eyck (nr. 18)

Geraadpleegde literatuur (algemeen):

Het kleine bedreigde Brabantse monument. (Geldrop 1983). (Extra aflevering van 'De Koerier van Brabants Heem': een uitgave van de Stichting Brabants Heem).

Cultuurhistorische inventarisatie Gemeente Veldhoven, door: Leeuwen, A.J.C. van, N.C.M. Maes en H.T.M. Ruiter. ('s-Hertogenbosch 1983).

Het kleine godsdienstige monument in Veldhoven-Meerveldhoven-Zeelst-Oerle, door Bijnen, J.F.C.M. In *Campinia* 14 (1984), p. 4-8, 52-56, 100-105.

Langs 's Heren Wegen, Kleine religieuze monumenten in de Acht Zaligheden. (Reusel 1984). (Uitgave: Heemkundige studiekering De Acht Zaligheden), p. 55-70.

Literatuur per object:

- nr. 1. *Rapport betreffende de opgraving aan de Polkestraat in Meerveldhoven*, door: Arts, N. (Typeschrift, 1975).
Gereformeerden en hervormden in Veldhoven vanaf 1648, door: Cijssouw, L.A., J. Wassenaar-van der Hoek en J.F.C.M. Bijnen. (Veldhoven 1989), p. 56. (Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven, 4).
- nr. 2. Archeologisch onderzoek naar de voorgangers van het huidige kerkgebouw in Oerle, door: Bijnen, J.F.C.M. In: *Campinia* 16 (1986), p. 100-138.
Archeologische reconstructie van het laatmiddeleeuws kerkgebouw te Oerle, door: Bijnen, J.F.C.M. In: *Brabants Heem* 39 (1987), p. 128-144.
- nr. 3. *De standerdmolen van Oerle, archeologische verkenningen en historische bijzonderheden*, door: Bijnen, J.F.C.M. (1993), p. 2-25. (Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven, 4).
- nr. 4. *De standerdmolen van Oerle...*, p. 30-36
Archeologische verkenning naar de plaats waar de standerdmolen van Oerle vóór 1462 stond, door: Bijnen, J.F.C.M. In: *Campinia* 23 (1993), p. 22-31.
- nr. 5. *De Oude Kerkhof in d'Ekker te Veldhoven, een archeologische verkenning*, door: Bijnen, J.F.C.M. (Veldhoven 1994), p. 27-33. (Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven, 5).
Archeologische verkenning naar de parochiekerk van Zo nderwijk(-Veldhoven), door: Bijnen, J.F.C.M. In: *Campinia* 24 (1994), p. 19-40.
- nr. 6. *Groeten uit Veldhoven*, door: Bijnen, J.F.C.M. (Retie 1979), p. 74
Langs 's Heren wegen,...., p. 55-56.
Campinia 14 (1983), p. 4-5.
- nr. 7. *Groeten uit Veldhoven,...* p. 105
Langs 's Heren wegen,...., p. 59-60.
Campinia, 14 (1984), p. 52-53.
- nr. 8. *Langs 's Heren Wegen,....*, p. 61-62
Campinia 14 (1984), p. 53-54.

- nr. 9. *Langs 's Heren Wegen,....*, p. 65-66.
Jubeljaar 1987 St. Jan de Doperkerk Oerle, Wetenswaardigheden uit het bestaan van de 75-jarige parochiekerk van Oerle 1912-1987, door: Bijnen, J.F.C.M. (Middelbeers, 1987), p. 57-58. (Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven, 1).
Campinia 14 (1984), p. 102-103.
- nr. 11. *Langs 's Heren Wegen,....*, p. 57-58.
Campinia 14 (1984), p. 6-8.
- nr. 12. *De Oude Kerkhof in d'Ekker te Veldhoven,....* p. 14.
Driekwart eeuw St. Caeciliakerk Veldhoven, Bijzonderheden uit het bestaan van de 75 jarige parochiekerk van Veldhoven-dorp 1913-1988, door: Bijnen, J.F.C.M. en Th.A. Kuijpers. (Waalre 1988), p. 62-65. (Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven, 3).
- nr. 13. Kanon op de Brink te Zandoerle, door: Bijnen, J.F.C.M. In: *De Rosdoek* 51 (1989), p. 26-29.
Merkwaardigheden in Brabant, door: Oirschot, A. van en J. Akkerboom. (Hapert 1992), p. 219.
Veldhoven 50 jaar vrij, 18 september 1944/1994, door: Bijnen, J.F.C.M. (Veldhoven 1994), p. 17. (Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven, 6).
- nr. 14. *Verzetstrijder Peter Zuid krijgt borstbeeld in Veldhoven*, Uitgave: Gemeente Veldhoven (1989).
- nr. 15. Vrijwillige ruilverkaveling en ruimtelijke ordening, door: Derks, J.Th. In: *Het tijdschrift der Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij* 76 (1965), nr. 1, p. 4-27.
Vrijwillige ruilverkaveling Veldhoven, door: Koks, P.P. In: *Het tijdschrift der Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij* 76 (1965), nr. 2, p. 89-98.
Ruilverkaveling in Veldhoven. Een voorbeeld van samenwerking in de praktijk van de ruimtelijke ordening, door: Bramer, R.J. In: *Noord-Brabant, officieel orgaan van het economisch - technologisch instituut voor Noord-Brabant* 11 (1967), nr. 3, p. 147-155.
- nr. 16. *Driekwart eeuw St. Caeciliakerk Veldhoven,....*, p. 54-55.
- nr. 17. Het Koepeltje een verdwijnend monument, door: Bijnen, J.F.C.M. In: *Campinia* 22 (1992), p. 26-28.
Groeten uit Veldhoven,, p. 30.
- nr. 18. Kastelen in Brabant, door: Sasse van Ysselt, A. van. In: *Taxandria* 21 (1914), p. 131-132.
Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Brabant II, door: Bloys van Treslong Prins, P.C. (Utrecht 1924), p. 256.
Over de Blaarthemse kastelen, door: Berg, M.J. van. In: *Oud Eindhoven*. Uitgave: Brabants Heem (1950), p. 117-119.
Pastoor van Oirschots grafsteen, door: Ven, M. van de. In: *Brabants Heem* 2 (1950), p. 92.

Geschiedenis van Gestel-Blaarthem St. Lambertusparochie, door: Berg, G.P. van, p. 10.

nr. 20.—Historische gegevens over de Sint-Lambertusparochie en de Maria-kapel te Meerveldhoven, door: Run, A. van. In: *Campinia 11* (1981), p. 18-19.

OVERZICHT KLEINE MONUMENTEN

object nr.	naam	plaats
Archeologische uitbeeldingen		
1.	Contouren kerk Meerveldhoven	Hagendorenseweg-Polkestaat
2.	Contouren kerkgebouwen Oerle	Oude Kerkstraat
3.	Molenberg	Molenvelden
4.	Grenskei	Molenvelden
5.	De Oude Kerkhof	Schotelmansstraat
Kleine religieuze monumenten		
6.	Wegkruis Dorpstraat	Dorpstraat-Genderstraat
7.	Wegkruis Provincialeweg	Provincialeweg
8.	H.Hartbeeld Blaarthemseweg	Blaarthemseweg
9.	H.Hartbeeld Oerle	Oude Kerkstraat
10.	Mariakapel Heers	Heers
11.	Muurtafeel Koningshof	Hoofdgebouw Koningshof
Luidklok		
12.	Caecilia-klok	Kleine Dreef-Klokdiik
Oorlogsherinnering		
13.	Kanon	Zandoerle
14.	Borstbeeld Peter Zuid	Borghoutspark
Diversen		
15.	Verkavelingszuil	Heerseweg
16.	Gevelreliëf	Gemeentehuis
17.	Koepeltje	Oude Kerkstraat
18.	Grafsteen Van Eyck	Kapelstraat-Z 20
19.	Grafsteen Schotelmans	Hemelrijken 6
20.	Statiekapelletjes	Hemelrijken 6

OVERZICHT MONUMENTALE BOMEN

boom nr.	aantal	naam	plaats
1.	groep	Hollandse linde	Brink Zandoerle
2.	7	Paardekastanje (wit)	Zittardsestraat
2a.	2	Zomereik	Oude Kerkstr./Zittardsestr.
3.	1	Paardekastanje (wit)	Locht 18
4.	1	Bruine Beuk	Locht 20 (naast inrit)
5.	2	Paardekastanje (rood)	Dorpstaat 95 (ingang)
6.	1	Winterlinde	Dorpstraat 95 (opzij)
7.	1	Japane Noteboom	Dorpstraat 95 (achter)
8.	1	Gewone Acacia	Genderstraat 7
9.	29	Beuk (bruin en groen)	Oude Kerkhof/Schotelmansstraat
10.	1	Bruine Beuk	Prov. weg 66 (voortuin)
11.	2	Bruine Beuk	Prov. weg 66 (voor en opzij)
12.	1	Plataan	Kruisstraat 34 (voortuin)
13.	1	Hollandse Linde	Blaarthemseweg 13 (rechts voor)
14.	1	Bruine Beuk	Blaarthemseweg 13 (r. achter)
15.	1	Treures	Blaarthemseweg (r. bij kerk)
16.	7	Bruine Beuk	Kerkhof Meerveldhoven
17.	4	Linde	Kapelstraat-N 76

Omdat bomen behoren tot de groep levende objecten zullen er wel eens tot monument aangemerkte exemplaren sterven en verdwijnen, maar eveneens is het zeer wel mogelijk dat 'nieuwe' exemplaren de status van monument dienen te krijgen vanwege hun relatie tot een omgeving met cultuurhistorische waarde.

Bijvoorbeeld: op het terrein van De Oude Kerkhof zijn op 7 maart 1994 3 bruine beuken geplant ter accentuering van de vorm en omvang van een historisch perceel.

Geraadpleegde rapporten:

Inventarisatie waardevolle bomen, opgesteld door R Bossing/P. Loog (1987), uitgevoerd in opdracht van de Bomenstichting en Staatsbosbeheer. Deze inventarisatie geeft een beschrijving van de standplaats, afmetingen en toestand van de boom. Eveneens worden aanbevolen maatregelen/opmerkingen gegeven en in een aantal gevallen is een beschrijving van de historie van de boom opgenomen. (Een formulering van de werkwijze en criteria ontbreekt.)

Inventarisatie waardevolle bomen, opgesteld door B. Hospel (1993). De heer Hospel is lid van de werkgroep Landschap van de Milieugroep Veldhoven. Deze inventarisatie geeft een opsomming van bomen met hun standplaats, naam en geschatte omtrek, hoogte en ouderdom. (Een formulering van werkwijze en criteria ontbreekt. Voorts is niet vermeld hoe deze inventarisatie is gepresenteerd.)

DE VROEGERE KAPELLEN VAN STRATEN

door J. Lijten

De huidige kapel van Straten, die onlangs met veel toewijding werd gerestaureerd en opgeknapt, heeft minstens drie voorgangsters gehad. Er is echter weinig van bekend, maar dat weinige mag dan wel in herinnering geroepen worden.

Van de eerste - beter gezegd: de eerst-bekende - kapel van Straten is slechts een post-hume vermelding bewaard en wel in het zoen-accoord voor de moord op Henrick Scabroeck door Adriaan van den Doren en diens twee zonen, Godevaert en Jan. Dit accoord werd gesloten op 29 september 1480 en daarin wordt gesproken over het plaatsen van een kruis bij de plaats in Straten, waar eens de kapel stond.^o (Bijlage I) Blijkbaar stond er op dat moment onder Straten nog een stokske (= klein straatkapelletje) met daarin een beeld van Sint Hubertus.

Of het plaatsen van het kruis aanleiding geweest is tot het volgende, zal wel een vraag blijven.

Een jaar later hadden een goede twintig personen besloten om in Straten een kapel te bouwen, waartoe zij drie van hen machtigden om in hun naam en op hun kosten dit plan te realiseren.² (Bijlage II)

Over deze machtiging zijn 25 jaar later moeilijkheden ontstaan. Het stuk dienaangaande is echter niet duidelijk.⁹ Wat wij eruit kunnen opmaken, is dat de machtiging volgens meerdere personen te ruim geïnterpreteerd werd, wat dan op vrij ongelukkige wijze geformuleerd wordt, alsof de drie gemachtigden indertijd een valse voorstelling van zaken gegeven zouden hebben.

Tegen de achtergrond van de totale Oirschotse situatie kunnen we ervan uitgaan, dat de gang van zaken zo is geweest.

Het Oirschotse kapittel zal geen bezwaar gehad hebben tegen het oprichten van een eenvoudige bidkapel, alhoewel het besefte altijd waakzaam te moeten blijven, dat men in Straten niet dezelfde kant zou opgaan als in Best, waar in 1437 een eigen hulpkerk was opgericht en waar men bleef streven naar een eigen parochie.

De kapel van Straten is zeker gebouwd, want in 1507 en 1511 komt zij voor als belendend perceel.⁴

Vanwege de herbouw van de Oirschotse kerk, die in 1462 was afgebrand, ontstond er echter een kritieke situatie. Het Oirschotse kapittel was kennelijk voorbereid op nieuwbouw van het koor en de transepten van de Sint-Petrus-kerk, maar het herstel van het afgebrande schip bracht onoverkomelijke moeilijkheden mee.³ Daarbij kwam een conflictsituatie tussen het kapittel en de inwoners van Best over hun kerk, die een hoogtepunt bereikte in 1497 en slechts langzaam wegebde.^o

Kort na 1500 stortte het slechts provisorisch herstelde Oirschotse kerkship in, zodat in 1503 door het dorpsbestuur een extra belasting werd uitgeschreven voor de nieuwbouw van het schip.⁷

In deze omstandigheden hebben de gemachtigden zich mogelijk verzet tegen het kapittel en het dorpsbestuur, omdat de inwoners van Straten voor een extra zware last stonden, doordat zij aan de belasting voor de Sint-Petrus-kerk moesten bijdragen, terwijl hun

eigen kapel vermoedelijk nog niet was afbetaald. De mensen van Straten zullen het moe geworden zijn om achteraf nog te betalen voor de schulden van hun kapel en in verzet gekomen zijn tegen de gemachtigden.

Het resultaat zal geweest zijn, dat uiteindelijk de kapel is verkocht en omgebouwd tot woonhuis, want in 1528 wordt een huis in Straten genoemd 'de aude capelle'⁸) en ook in 1588 was zij blijkbaar nog in gebruik als woonhuis.⁹¹

De derde ons bekende kapel van Straten is gebouwd in de jaren vóór 1643. Dit is bekend uit de rekening daaromtrent die op 24 november 1643 aan de schepenen werd gepresenteerd.⁹ (Bijlage III) Deze kapel is dus gebouwd in de retorsietijd, toen de Oirschotse kerk reeds gedeeltelijk ondergronds ging, met name in de jaren dat de Sint-Petrus-kerk gesloten was.

Uit de inkomsten blijkt, dat in de voorgaande jaren door kanunnik Gevaert van Ostaden en soms door een andere priester minstens 16 maal in de kapel de H.Mis werd opgedragen, bij welke gelegenheid geofferd werd.

De ontvangsten bestaan practisch alleen uit kleine tot zeer kleine bijdragen overeenkomstig de toen heersende armoede.

Typierend zijn de twee laatsgenoteerde ontvangsten:

Item noch ontfangen van half hoofden in drye jaren

XXI st. I ort.

Item van het vlasch in verscheyde jaren geoffert wezende ontfangen tot 4 pont à VI st. XXIII st.

De uitgaven bestaan in hoofdzaak uit betalingen voor bouwmaterialen zoals pannen gehaald te Oosterhout, stenen, kalk en spijkers, en uit metsel- en timmerloon.

Aan het eind van de rekening blijkt er meer te zijn uitgegeven dan ontvangen: XLII gld. XIII st. I ort.

Van 'de gemeynt' wordt er dan 50 gulden bijgelegd, zodat voor de kapel een positief saldo resulteert van

V gld. V st. III ort.

Na de vrede van Munster in 1648 is deze Stratense kapel evenals de kapel van de H.Eik tot de grond afgebroken op last van de Staten Generaal. Zoals bij de kapel van de H.Eik zal de fundering bewaard zijn, waarop in het midden der vorige eeuw deze kapel zoals die van de H.Eik herbouwd zal zijn.

Het onderzoek naar de gang van zaken in de retorsietijd zal nog zeer arbeidsintensief zijn, aangezien in die halfondergrondse tijd vele beslissingen niet of in een soort geheimtaal genoteerd zijn.

NOTEN

1) Oirschots schepenenprotocol van 1480, fol. 25 e.v. Voor bedoeld fragment zie Bijlage I.

2) Oirschots schepenenprotocol van 1481, fol. 25vo. Zie Bijlage II.

3) Oirschots schepenenprotocol van 1506, fol. XXX inliggend d.d. 1506.04.28.

4) Oirschots schepenenprotocol van 1507, fol. XXXVIII; 1511B, fol. 18.

- 5) J. Liften, *'De financiering van de bouw der Oirschotse Sint-Petrus-kerk 1463 - 1512'*, in *Campinia* jrg. 22 (1992), blz. 80 - 102.
 6) J. Lijten, *'Een parochie in wording. Best 1437 - 1553'*, in *De Comme geopend*, Eindhoven 1983, blz. 34 - 59.
 7) Lijten, *'De financiering'*, blz. 87 *es.*, 101 e.v.
 8) Oirschots schepenenprotocol van 1528, fol.XClr e.v.
 9) " " " 1588, fol. 307° es.
 10) Oirschots schepenenresolutieboek van 1643, fol. 271 - 282.

BIJLAGE I

1480.09.29 Oirschot

Fragment uit een zoen-accoord voor de moord op Henrick Scabroeck door Adriaan van den Doren en diens twee zonen, waarin sprake is van de plaats te Straten, waar eens de kapel stond.

Oirschots schepenenprotocol van 1480, fol. 25 e.v.

.....

Item voert sullen die misdadigen voerscreven setten of doen setten een openbaer scoen houten cruys ter memoriën van den doden in die plaetsen nabescreven, te seggen binnen der plaetsen van den Kerckhof ofte binnen der plaetsen van Straten ende dat bi den stock daer 't belt van Sinte Hubrecht in staet, ofte bi den huuse daer die capel te staen plach, soe hen dat best gelieven sal ofte profitelixe vercrigen mogen binnen den iersten termyn, te weten XVII weken guets tyts.

.....

Testes: Rutger Janssoen ende Aert Thomaessoen (van den Venne).
 Datum penultima septembris.

(Transcriptie L. v.d. Mierden.)

BIJLAGE II

1481.09.14 Oirschot

Meerdere inwoners van Straten machtigen een commissie van drie om een kapel te bouwen onder Straten en alle financiële en rechtelijke handelingen daartoe nodig te verrichten.

Oirschots schepenenprotocol van 1481, fol. 35".

Dat comen syn Wilhem Bliex, Peter Bliex, Dirck Oeyen, Jan Peter Agnesensoen, Henrick van Best, Dirck Huyskens, Jan die Crom, Goeyaert die Raeymeker, Aelbrecht Adriaen van den Doeren, Arnt de Nagelmeker, Heyn van Best, Arnt van Lievendael, Danel Scepens,

Eysken Loeyen, Jan die Hoppenbrouwer, Arnt van Zeelst, Wilhem Beckers, Jan Danels, Joest van Lievendael, Peter Loeyen met meer anderen ende hebben geloeft Dircken Dirx Hoppenbrouwerssoen, Wouteren van Heetbeeckende Henricken Thoemaessoen, dat sy selle n mogen vervolgen omme te maken een capelle tot Strathen ende die met recht te bescudden tegen wien dat is ende, soe wes vesten sy dairtoe doen oft scay die sy daerby lyden met recht oft anders, dat sy hen die oprichten sullen ende betalen ende scadeloes ontheffen sellen, behoudelyc dat dele drie personen oeck selver daerof medegelden sellen honner advenant gelyc anderen hunner geloveren hoirs gelyc.

Actum op Sinte-Cornelis-dach in septembri.

Testes: [Gerart] Mathyssoen [Huyskens] ende Meeus Eesen Bartholomeus Jan Eesen].
 Apportatum est.

(Transcriptie L. v.d. Mierden)

BIJLAGE III

1643.11.24 Oirschot

Titel en einde van de rekening van de kapelmeesters van Straten betreffende de bouw van de kapel.

Oirschots schepenenresolutieboek van 1643, fol. 271 - 282.

Reeckeninge bewys ende reliqua voor Jan Dirck Huyskens, Michiel Anthonis Huyskens ende de weduwe ende in qualiteyt [van] Jan Jan Schepens als capelmeesteren van de capelle van Sinte Anthonis binnen der vryheyt van Oirschot gestaen in den hertganck van Straeten ende dat van allen den ontfanck ende uuytgeven, dat sy gehadt ende gedaen hebben soo ter saecken van de optimmeringe van der selver capelle als andersints ende dat inne manieren hyernaevolgende.

In margine:

Gepresenteert aen Jacob Dirx van den Velde, Jan Stockelmans, Willem Niclaes Schepens ende Joorden Janssen Verhoeven, schepenen der vryheyt Oirschot, naedatter een sondach lestleden ter puyen aff gepubliceert is geweest, den 24 november anno 1643.

Onder de rekening is nog genoteerd:

Dielis Gysbert Hoppenbrouwers is gesurrogeert capelmeester mede in plaetse van Jan Jan Schepens. Actum ut supra.

door A. C.M. Neggers

De redactie van de Brabantse Leeuw stelde haar lezers in 1987 de vraag welke Noordbrabanders van nu in hun kwartieren de meeste voorouders (tot in de vierde graad) hebben gehad, die in de provincie Noord-Brabant in de afgelopen honderdvijftig jaar een belangrijke maatschappelijke functie hebben vervuld.²⁾

De oogst was blijkbaar mager, want van een aangekondigde publikatie is nooit iets gekomen. Niet zo verwonderlijk, wanneer men bedenkt dat onder autochtone Brabanders generaties lang nauwelijks hoge ambtenaren of magistraten zijn voorgekomen. Die functies, gering in aantal,³⁾ waren over het algemeen slechts weggelegd voor profiterende protestanten of collaborerende katholieken, veelal afkomstig uit andere gewesten van de Nederlanden.

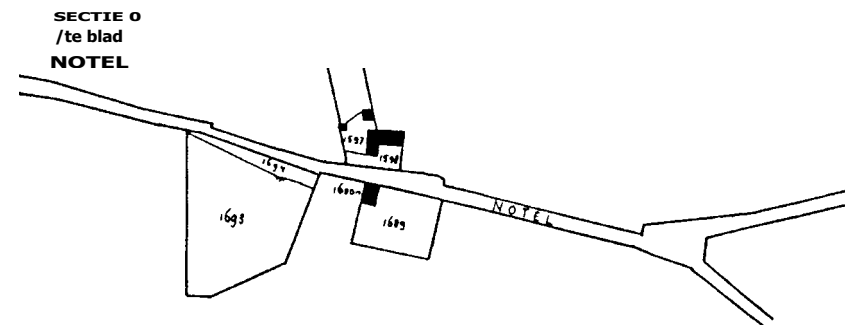
De "echte" Brabanders waren eenvoudige mensen; ambachtslieden, handelaren, maar vooral landbouwers en dagloners. De landbouw (akkerbouw, veehouderij, soms tuinbouw, houtteelt en turfgraverij) was eeuwenlang de belangrijkste bestaansbron in het tegenwoordige Noord-Brabant. Het levensverhaal van de landbouwer is dan ook het verhaal van onze Brabantse voorouders.

Zoals dat van mijn voorvader, Paulus Neggers.

Paulus Neggers werd op 19 juni 1769 te Oirschot gedoopt als onwettige zoon ("filius illegitimus") van Johanna Neggers. Casper Neggers en Maria Neggers, respectievelijk oom en grootmoeder, traden op als doopgetuigen. De pastoor noteerde in het doopboek "quie patrem nominas idet Joannem van Overdijck"; dat wil zeggen: "van wie de naam van de vader zal zijn Joannes van Overdijck". Uit het feit dat de familie Neggers nooit een vaderschapsproces is begonnen, en dat elke nadere aanduiding van de bedoelde Joannes van Overdijck ontbreekt mag worden afgeleid dat er niet veel waarde aan de opmerking in het doopboek gehecht moet waden. Mogelijk noemde Johanna de naam in barensood aan de vroedvrouw (die vaak met een miskraam dreigde als de moeder van een onwettig kind de identiteit van de natuurlijke vader niet wilde onthullen), of uitte de pastoor slechts zijn eigen vermoedens. Paulus werd vermoedelijk vernoemd naar een jonggestorven broer van Johanna, die op zijn beurt weer was vernoemd naar Johanna's overgrootvader, Paulus Neggers, die in 1721 te Oirschot was overleden.⁴⁾

Johanna zelf was gedoopt te Oirschot op 17 november 1740 als oudste dochter van Marten Jaspers Neggers, landbouwer en heller op de Notel te Oirschot, en Maria Antonius van Cuyck. Martinus bewoonde het "huijs en aenstede metten Vorsten acker" aan de Notel, dat hij na zijn huwelijk had geërfd van zijn schoonouders. Het landbouwbedrijf van Marten Neggers was een klein bedrijf. Bij zijn dood bezat Marten 16 lopense land en 4 koeien. De meeste Brabantse boerderijen waren van vergelijkbare omvang.⁵⁾ Het werk werd gedaan door de boer en boerin, en wat meewerkende kinderen. Toch was Marten Neggers niet armlastig: hij had van huis uit flink wat kapitaal dat hij investeerde door leningen te verstrekken aan plaatsgenoten.⁶⁾

Uit het belastingkohier van Oirschot valt af te leiden dat Johanna omstreeks haar twintigste levensjaar haar ouderlijk huis verliet, vermoedelijk om volgens de gewoonte van die tijd, een betrekking te aanvaarden als dienstmeid. Mogelijk is haar zoon tijdens die dienstbetrekking verwekt. Na zijn geboorte werd Paulus opgenomen in het gezin

AJb. I.

Het grootouderlijk huis van Paulus Neggers, gelegen aan de Notel te Oirschot, met omliggende landerijen (Kadaster 1832, sectie D):

nr. 1596 (weiland, groot 17 a 90 ca)

nr. 1597 (huis en erf, groot 5 a 80 ca)

nr. 1598 (opgaande gebouwen, groot 2 a 67 ca, genaamd: Huijs en aenstede metten vorsten acker)

nr. 1689 (boomgaard, groot 15 a 90 ca)

nr. 1690 (schuur en erf, groot 1 a 39 ca, genaamd: karhuis)

nr. 1694 (weiland, groot 49 a 40 ca)

nr. 1694 (opgaande gebouwen, groot 6 a 20 ca, genaamd: Dries over de straat)

van zijn grootvader, een omstandigheid die werd vergemakkelijkt doordat de twee jongste zusters van zijn moeder slechts acht en twee jaar ouder waren dan hun neefje. Ook Johanna keerde na enige jaren terug in het ouderlijk huis. Zij is nooit meer gehuwd.

Oirschot was in die tijd een "groot en overschoon vlek omtrent drie uren ten Noordwesten, door een groote heide gescheiden van Eindhoven"? Het was eeuwenlang de hoofdplaats van Kempenland, een van de vier kwartieren van de Meierij van 's-Hertogenbosch. Rond 1800 telde Oirschot ruim 4.000 inwoners, en daarmee was het een van de grotere plaatsen van de Meierij. Toen Paulus twintig jaar oud was overleed zijn grootvader. Hij werd op 7 december 1789 als een respectabele ingezetene van Oirschot in de kerk begraven. Maria, de weduwe van Marten Neggers, bleef achter met een redelijk boerenbedrijf, vier ongehuwd inwonende kinderen (een zoon en drie dochters) en haar kleinzoon Paulus. Zij overleefde haar oudste dochter Johanna, die als spinster in 1807 op haar zevenenzestigste verjaardag overleed.

Paulus woonde nog steeds bij zijn grootmoeder toen deze op 13 april 1812 overleed. Zij werd 91 jaar.

Tot de dood van zijn grootmoeder was Paulus knecht op de boerderij van zijn grootouders. Van zijn ooms en tantes kocht Paulus uit de nalatenschap drie percelen weiland (genaamd de Heyvelden, groot 7 lopen, onder de Notel) en een perceel bos genaamd de Berendonk, groot 6 lopen).⁸⁾ Daarmee begon hij zijn eigen boerenbedrijfje. Toen zijn tante, Elisa-

beth Neggers, weduwe van Cornelis van de Oetelaar, stierf erfde hij in 1815 nog een perceel landbouwgrond, genaamd 't Hoefke, groot omtrent 3 lopen, en een scabinale obligatie van tweehonderd gulden.⁹⁾

Op 8 mei 1814 trouwde Paulus Neggers, bouwman, met Wilhelmina van den Berk, dochter van Antony Corstiaens van den Berkt en Johanna Maria van de Weegen. Hij was vierentwintig, zij eenentwintig jaar oud. Net als de meeste van zijn familieleden kon Paulus lezen en schrijven: zijn handtekening prijkt tenminste onder zijn huwelijksakte en de geboorteakten van zijn kinderen.

In 1815 kregen Paulus en Wilhelmina een dochter (Johanna) Maria, in 1816 een dochter Martha. Hun oudste zoon Antony werd geboren in 1819, gevolgd door Wilhelmus in 1822. De nalatenschap van zijn schoonouders (die ten tijde van zijn huwelijk reeds lang waren overleden) werd op 20 oktober 1817 gedeeld door Gerard van den Berk, klompenmaker, Maria van den Berk, dienstmeid, Cornelia Peters van Boxtel, boerin, weduwe van Antonie van den Berk en Willemijn van den Berk, echtgenote van Paulus Neggers. Een andere broer, Wilhelmus van den Berk, had al in 1814 zijn erfdeel aan zijn broers en zusters verkocht. Bij de erfdeling kregen Paulus en Wilhelmina behalve een perceel land, genaamd het Kampke, ook een huisje met hof en aangelag, groot twee lopen, onder de Notel in de Armenhoef.¹⁰⁾

Blijkbaar liepen de zaken voorspoedig, want op 6 mei 1818 koopt Paulus van Helena Veraa, weduwe van Francis Peter van Hout een groot boerenbedrijf te Spoorndonk, bestaande uit een huis, stal, schuur met schop en aangelag en elf percelen grond van in totaal 11 hectare, 74 are, 51 centiare voor f 1800,--.¹¹⁾

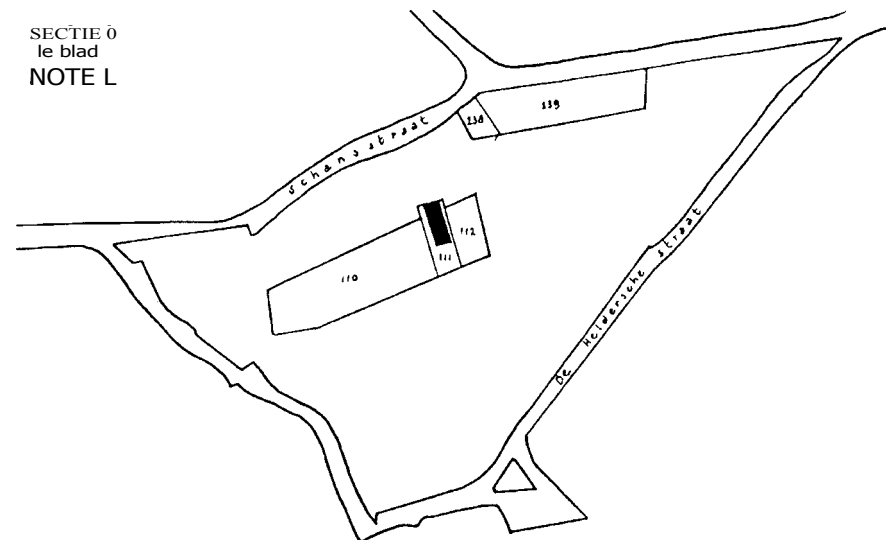
Van Peter Jansen van Haaren koopt hij een nieuwe wei achter de Heibloem, groot 80 aren, gelegen onder Spoorndonk. Van de Amelrijk-Booth fundatie leent hij op 18 augustus 1824 f 600,— in ruil voor een hypotheek op een deel van zijn onroerende zaken.¹²⁾

Nauwelijks vier maanden later overlijdt Paulus Neggers, slechts vijfenvijftig jaar oud, op 23 december 1824. Tot toezien werd over de minderjarige kinderen wordt benoemd Comelis Adriaan Kemps, bakker, een neef van Paulus. Wilhelmina van den Berk hertrouwde op 31 oktober 1826 met Adrianus van de Looy. Uit dit huwelijk worden twee zonen geboren.

Voor haar tweede huwelijk wordt ten behoeve van haar vier kinderen uit het huwelijk met Paulus Neggers een inventaris gemaakt van haar roerende goederen¹³⁾. Behalve een paard, drie koeien en een kalf bestaat deze vooral uit landbouwwerktuigen en huishoudelijke voorwerpen zoals "een vriesche klok" en "stand, melktob, roomtob, scherfbord, koekton, waskuip, varkenstob en slijpsteen". De totale waarde wordt getaxeerd op f 292,80.

Ook Wilhelmina is geen lang leven beschoren. Zij overlijdt nog geen vier jaar later op 23 april 1830 te Oirschot, de vier kinderen uit haar eerste huwelijk als wezen achterlatend. Op 6 september worden de onroerende goederen van Wilhelmina van den Berk ingezet.¹⁴⁾ Behalve twee boerderijen gaat het om in totaal dertien percelen teelland, weiland, groes, hakhout en heide. Het grootste deel wordt gekocht door Adrianus Cornelis Kemps, echtgenoot van Petronella Neggers, Paulus'tante, voor f 1.582,--.

SECTIE 0
1e blad
NOTE L

Afb. 2.

De boerderij uit de nalatenschap van de schoonouders van Paulus Neggers, gelegen in de Notel te Oirschot, met omliggende landerijen (Kadaster 1832, sectie D):

nr. 110 (bouwland, groot 25 a 40 ca)

nr. 111 (huis en erf, groot 5 a 40 ca)

nr. 112 (opgaande bebouwing, groot 6 a 40 ca, genaamd: Huis en erf in de Armenhoef)

nr. 238 (opgaande bebouwing, groot 3 a 46 ca)

nr. 239 (bouwland, groot 22 a 50 ca, genaamd: Kampke)

Het huis en de bouwgrond in de Notel worden gekocht door Rogier Vlemmincx, houtzager, voor f 405,—. Na aftrek van de schulden (de hypothecaire lening van f 600,--, en een onderhandse lening van f 300,— aan Petronella van Gerwen, weduwe van Jan Verheijen) resteert er dus f 1087,--.

Als Wilhelmina overlijdt is haar oudste dochter 15, haar jongste zoon 8 jaar oud. Zij worden vanaf nu opgevangen door familieleden.

Dochter (Johanna) Maria overlijdt als dienstmeid op 21-jarige leeftijd in 1836.

Alleen Martha blijft het boerenbedrijf trouw: ze huwt in 1850 de landbouwer Joarmes van Erffoort. Martha overlijdt te Best op 16-5-1856.

De zoons van Paulus en Wilhelmina leren beiden een ambacht. Antony is als smidsknecht werkzaam in Orthen en Boxtel. Hij trouwt in 1857 met de Oirschotse smidsdochter Anna Barbara Kuypers, en vestigt zich als grof- en hoefsmid te Best, waar hij in 1894 overlijdt.

Wilhelmus werkt als schoenmaker te Boxtel: als hij die plaats verlaat noteert de ambte-

naar in het bevolkingsregister als plaats van vestiging: Boemel. Of hij naar Boemel is vertrokken of is gaan boemelen weten we niet: van hem ontbreekt verder ieder spoor.

Het verhaal van Paulus Neggers en Wilhelmina van den Berk is niet uniek. Maar het bevat alle elementen van een Brabantse boerenfamiliegeschiedenis: onwettige kinderen, late huwelijken, voortijdige overlijdens, voogdijschappen, transport van onroerende goederen, erfenissen.

In mijn ~tieren komen weinig personen voor met belangrijke maatschappelijke posities. Maar wel veel doorsnee Brabanders. Zoals Paulus Neggers.

NOTEN

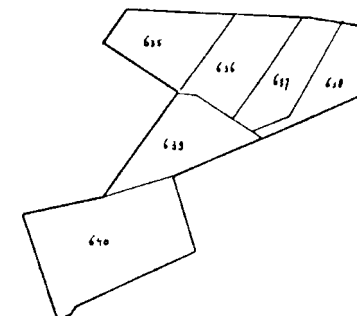
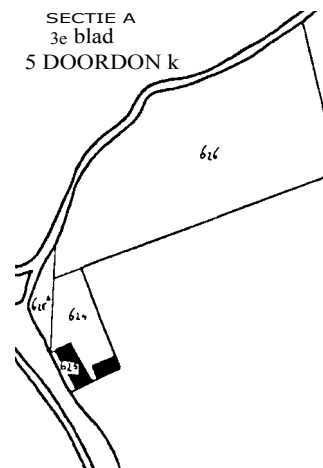
- 1) Een verkorte versie van dit artikel werd op 16 december 1994 bekroond met de eerste prijs in een schrijfwedstrijd van de Hogeschool Eindhoven met als thema "Brabant".
- 2) De Brabantse Leeuw, jrg. 36, pag. 65.
- 3) AH. Crijns en F.W.J. Kriellaars, *Het gemengde landbouwbeclnibp de zandgronden in Noord Brabant*, dl. LXXII van de *Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland*, Tilburg 1987, pag. 15
- 4) Over de familie Neggers, zie *Genealogie Neggers*, in *Campinia* jrg.1992, pag. 145 e.v. en jrg. 1994, pag. 70 e.v.
- 5) Crijns en Kriellaars, a.w. pag. 279
- 6) De akte van gelofte in *Genealogisch Tijdschrift voor Oost Brabant*, jrg. 1991, pag 117
- 7) A.C. Broek, *De stad en Meyer*, van 's-Hertogenbosch of derselver beschrijving, Sint Oedenrode 1825
- 8) Notarieel Archief Oirschot, inv.nr. 5194, nr. 138 (14-8-1812)
- 9) N.A. Oirschot, inv.nr. 5197, nr. 629 (1-6-1815)
- 10) N.A. Oirschot, inv.nr. 5199, nr. 1090 (20-10-1817)
- 11) N.A. Oirschot, inv.nr. 5200, nr. 1229 (6-5-1818)
- 12) N.A. Oirschot, inv.nr. 5221, nr. 870 (18-8-1824)
- 13) N.A. Oirschot, inv.nr. 5223, nr. 1191 (31-1-1826). Zie ook de bijlage.
- 14) N.A. Oirschot, inv.nr. 5227, nr. 432 (6-9-1830)
- 15) 7nals in het huidige recht was in het oud-vaderlandsrecht de algemene gemeenschap van goederen in het huwelijksrecht regel. Afwijkingen hiervan moesten worden vastgelegd in akten van huwelijksvoorwaarden.
- 16) Oud-B.W., art.407

BIJLAGE

Een boereninventaris uit 1826

Op 31 oktober 1824 liet Wilhelmina van den Berk, weduwe van Paulus Neggers, de notaris een inventaris opmaken van haar roerende zaken en schulden. Ze trad op dezelfde datum in het huwelijk met Adrianus van de Looy, en liet ten behoeve van haar minderjarige kinderen uit het eerste huwelijk de waarde van (een deel van) het huwelijksvermogen uit haar eerste huwelijk taxeren.

Het vermogen van twee echtgenoten die in gemeenschap van goederen's met elkaar huwen wordt één huwelijksvermogen. Indien één van de echtelieden overlijdt moet de helft van het huwelijksvermogen dus gedeeld worden tussen zijn wettige erfgenamen. Indien de kinderen uit het huwelijk op het moment van overlijden nog minderjarig zijn, ontbreekt de noodzaak tot erfdeling indien de overblijvende ouder als (alleenstaande) voogd het vermogen blijft beheren. Na zijn/haar dood erven de kinderen als wettige erfgenamen

Afb. 3.

Een deel van het boerenbedrijf te Spoordonk, dat Paulus Neggers in 1818 kocht van Helena Veraa (Kadaster 1832, sectie A):

- nr. 624 (boomgaard, groot 14 a 20 ca)
- nr. 625 (huis, schuur en hof, groot 4 a 83 ca)
- nr. 625a (opgaande bebouwing, groot 7a 40 ca)
- nr. 626 (bouwland, groot 1.17.30 ha)
- nr. 635 (weiland, groot 21 a 60 ca)
- nr. 636 (weiland, groot 19 a 50 ca)
- nr. 637 (weiland, groot 17 a 70 ca)
- nr. 638 (hakhout, groot 21 a 30 ca)
- nr. 639 (weiland, groot 24 a 50 ca, genaamd Lamme Eeuwsel)
- nr. 640 (bouwland, groot 47 a 80 ca, genaamd Neyt)

immer het gehele vermogen, inclusief het erfdeel van hun vooroverleden ouder. Indien de ouder-voogd echter hertrouwt wordt zijn/haar persoonlijk vermogen door boedelvermenging echter weer één huwelijksvermogen, hetgeen de noodzaak van het vaststellen van het erfdeel van de kinderen verklaart. Nog steeds is het zo dat volgens art. 1:355 van het Burgerlijk Wetboek¹¹⁾ de ouder-voogd die voornemens is (opnieuw) in het huwelijk te treden, indien de kantonrechter hem of haar zulks opdraagt, een beschrijving van het vermogen van de kinderen moet maken.

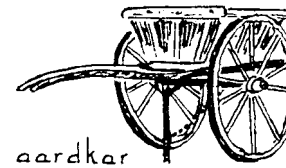
In het oud-rechterlijk en -notarieel archief komen dergelijke inventarissen veelvuldig voor. Ze bieden ons een helder beeld over de welstand van het gezin, maar ook over de voorwerpen die in bepaalde periode tot de standaard-uitrusting behoorde van het werkvolk (dat in het pre-industriële tijdperk immers vooral eigen ondernemer was). Het opmaken van de inventaris van Wilhelmina van den Berk duurde volgens akte vier uren. Zoals gebruikelijk had Wilhelmina zelf twee personen uitgenodigd om de inventaris te

taxeren. Hieronder volgt de transcriptie van de akte. De illustraties bij deze bijlage zijn gemaakt door C. C. Neggers.

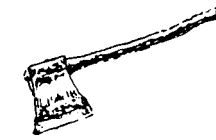
N.A. Oirschot 5223, nr. 1191, 31-10-1826.

Op heden den een en dertigsten der maand October achttien honderd zes en twintig, ten verzoeke van Wilhelmina van den Berk, bouwvrouw, wonende te Oirschot, in hoedanigheid van moeder en voogdesse over hare minderjarige kinderen, met name: Maria, Martina, Wilhelmus en Antonij, in echte verwekt in het huwelijk hetwelk zij onder werking van het thans vigerend wetboek heeft aangegaan met wijlen Paulus Neggers. Wijders in bijzijn van Cornelis Adriaan Kemps, bakker, mede te Oirschot woonachtig, in kwaliteit van Toeziende Voogd over gemelde minderjarigen, alsmede in presentie van Johannes van Hout en Gerrit van den Berk, bouwlieden, beide wonende alhier, welke twee laatsten door de rekwirante zijn verzocht tot het waarden der navolgende goederen, na alvorens beloofd te hebben de waardering naar hunne beste kennis en wetenschap te zullen doen, heb ik Jan de Jong, Openbaar Notaris, residerende te Oirschot, kantons hoofdplaats, Provincie Noord Brabant, en in het bijzijn der natemelden getuigen geprocedeerd tot het formeren van eenen getrouwen inventaris van die roerende goederen, die door het overlijden van gemelde Paulus Neggers, voor de helft zijn gedevolveerd op voornoemde minderjarigen, en zulks op vertoon en aangifte die daarvan door de rekwirante is gedaan, welker aangewezen goederen na vooraf zoals achter elk staat uitgedrukt, gewardeerd te zijn door mij zijn opgeschreven, zoo als volgt:

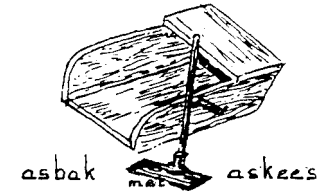
- een vos harig paard	17,--
- een vaal harige koe	26,--
- een zwart harige koe	25,--
- een dito kalf	5,--
- de kleederen van den overledene	12,50
- acht stoelen	1,60
- blaaspijp, tang, schup, haal en lenghaal	1,60
- hangijzer, koekepan en vuurpan	4,90
- een vriesche klok	15,--
- een koperen lamp en een bliken dito	1,20
- een lantaarn, gieter en theebus	1,20
- een tinnen kom, schotel en tien borden	5,--
een blaasbalk	0,40
twee zoutvaten	0,35
een koperen kandelaar en confoor	1,60
een lepelbord en zeventien lepels	1,50
twee koffyketels	4,40
een tinnen theepot en een koffypot	2,10
vier vorken	0,15
- vier theeschoteltjes, twee tafels en een broodbak	2,60
- twee kasten, een broodbak en baktrog	22,25
- een karkistje en krib	2,20

aardkar

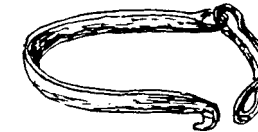
aks

asbak askees

bak 1 roe

bezi9 e.

61c,ci.s 6a.1

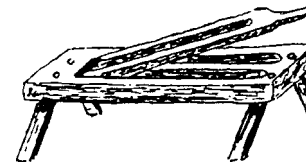
ijtaaspijp

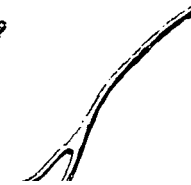
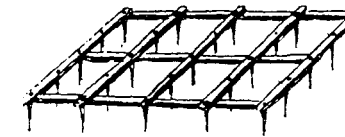
boterkorf

boterton

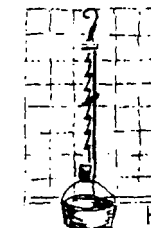
braai,

~afCe;

graszeis

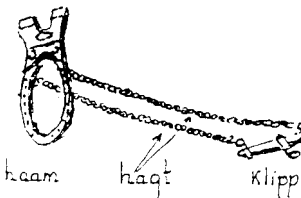
haal

lenghaal

haam

haam

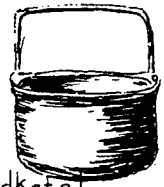
hagt

klippel

1,1.k

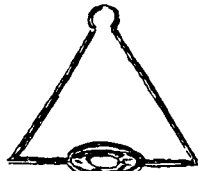

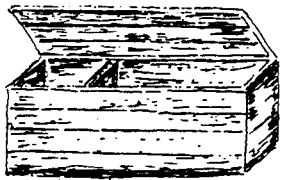
handketel

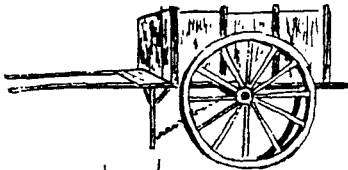
kan.ellipal

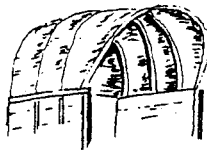
hang ijzer

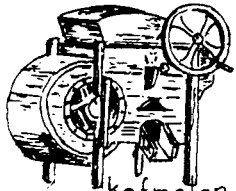
haverkist

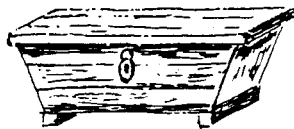
hoogkar

iiuiP

kafmolen

karkisl. 10

kaketel

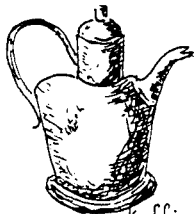
KOCIDa.k

koeketel

koekapan

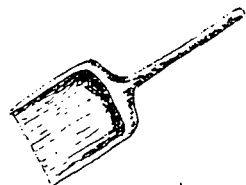
koffieketel

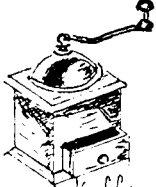
koffiepot

komtoor

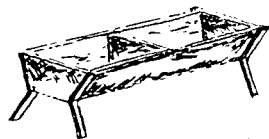
korenschop

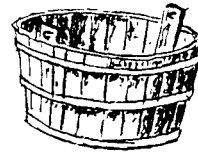
koffiemolen

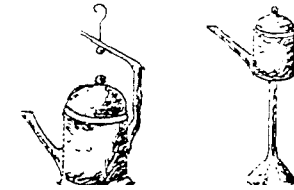
krabzeis

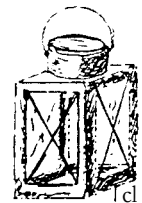
krib

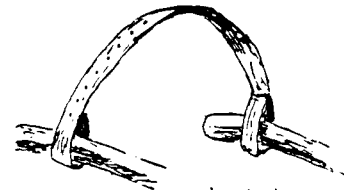
kuip

hco-L9 w rap slaande armp

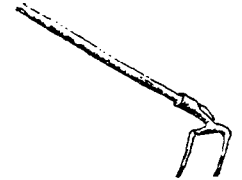
cl ren.

ligt = licht

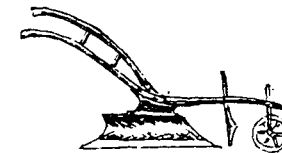
marmiet

mesthaak

maar

ploeg

melktob = roomtob = stand

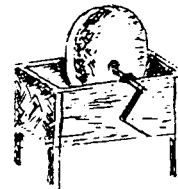
rod r...z ai

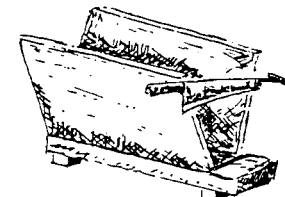
boskam

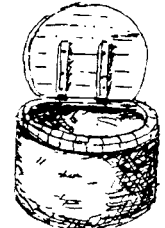
Slickmas

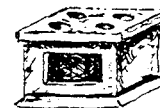
slijpsteen

srljiba/r.

sopk al

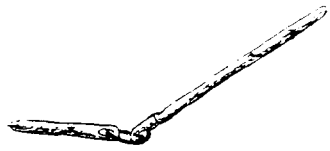
stroof

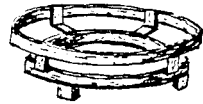
tang

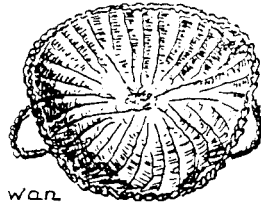
tuffsch, p

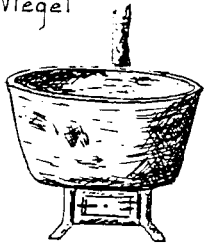
vlegel

vuurijeer

wan

Voer- g..n. wQSk{LI

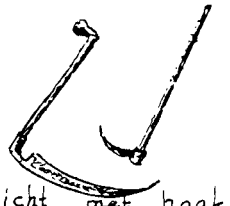
Zort

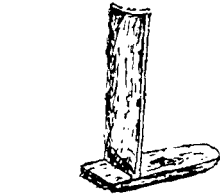
Zadel

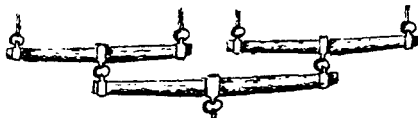
ze;5

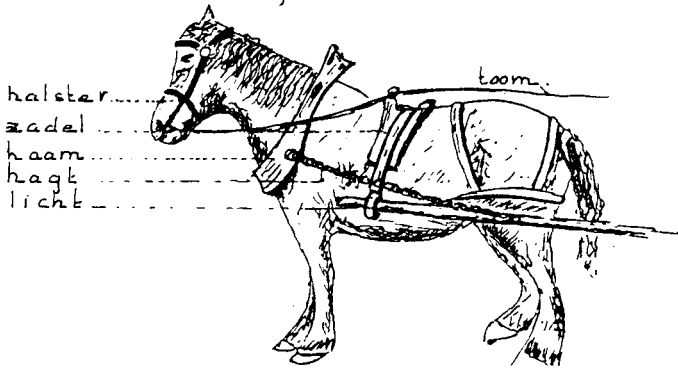
zicht met haak

z in/b n. s z, J

zwing d<66 kart.ciklifie.I

halster
zadel
haam
haag
licht

toom

- twee spinnewielen en haspel 2,90
- een boter- en meelkort 0,75
- twee paar gordijnen en schoorsteenkleed 2,--
- vijf paar slaaplakens, vijf tafellakens, twee servetten en een huid 7,40
- drie wollen dekens, een veren bed, twee linnen dito 5,10
- drie meelzakken 0,50
- een koperen koeketel, een dito handketel, een tinnen kom, twee dito schotelen, een dito kan 9,10
- een stand, melktob, roomtob, scherfbord, koekton waskuip, varkenstob en sleipsteen 12,80
- vijf koebakken, een asbak, een braak en zwongstapel 3,15
- een halster, toom, startlees, haam, zaal, ligt, paardekrib, roskamp en een paar hagten 10,45
- een ploeg, eegd, zweng en schsaakels en handklippel 8,--
- een bank 0,30
- een zoutdoos en rek 0,20
- twee ijzeren ketels en moespot 3,25
- een olievaatje en vetpot 1,20
- een koperen roomzei, boterschotel, twee zeven 1,90
- een wieg 1,20
- een zigt met den haak, vier rieken, vlagzeizie, mesthaak en hak, twee turfschuppen, een schup, twee ligtmessen en een hout hak en aks 8,25
- twee sneibakken 1,50
- een wan en graszeizie 0,65
- een haverkist, zaaikorf en korenschop 2,70
- een kruiwagen en kafmolen 3,35
- twee gavels, twee vlegels en twee ladders 1,35
- een hoogkar met toebehoren 20,--
- een aardkar 5,--
- een paar zilveren schoengespen 5,--
- een paar zilveren broekgespen 1 50

Totaal twee honderd twee en negentig guldens tachtig cents zegge f 292,80

Waarin gemelde minderjarigen voor de helft zijn competerende bedragende eene somme van eenhonderd zes en veertig guldens, veertig cente f 146,40

Volgens verklaring der rekwirante bestaan de schulden der gemeenschap in:

1. Aan Jan van Berendonk, wegens geleende gelden 15,--
2. Aan Arnoldus Lemmens, voor gehaalde winkelwaren 12,--
3. Aan den Medicina Doctor Willem Francis Guljé 6,--
4. Aan de wed. Jan Verheijen voor smidslonen 20,--
5. Aan de kinderen Jan van den Eijnden, voor geleverd hooi 12,--

6. Aan Adriaan Neggens voor gehaald koren	8,-
7. Aan Laurens van den Heuvel voor geleverde stenen	5,-
8. Aan Jan Stans voor arbeidsloon als rademaker en geleverd hout	7,-

Waarna gehoord hebben der rekwirante verklaring, dat er verder niets meer te inventariseren is, heeft dezelve in handen van mij Notaris den eed afgelegd van niets te hebben verzwegen, niets te hebben teruggehouden, noch verborgen, of niet te weten, dat daar iemand anders iets teruggehouden of weggeraakt is, hetgeen op dezen inventaris had behoren gewbragt te worden, om indien namaals nog iets te haren kennisse komen mogt hetgeen op denzelven had behoren gebragt te worden, in dat geval denzelven daarmede alsnog te zullen vermeederen.

Waarna deze is geloten geworden, zijnde tot het formeren daarvan gebezigd vier uren.

Waarvan akte der comparanten den toeziende voogd en taxateurs voor gelezen.

Gedaan en gepasseerd, op heden binnen Oirschot, ten woonhuize der Comparante op data als in het hoofd, in bijzijn van Francis van Gereven, verver en glazenmaker, en Coenraad de Weij, zadelmaker, getuigen, wonende alhier, die deze met de toeziende voogd, de taxateurs en mij Notaris hebben geteekend, verklarende de rekwirante niet te kunnen tekenen.

(...)